

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte
Profesionālās bakalaura augstākās izglītības studiju programma
“Pirmsskolas un sākumskolas skolotājs”

GUNA ANDERŠMITE

2-3 GADUS VECU BĒRNU VĀRDU KRĀJUMA PILNVEIDE DARBA SITUĀCIJĀS PIRMSSKOLĀ

Bakalaura darbs

Darba vadītājs

Asoc.prof

Akadēmiskais amats

Dr. pead.

Zinātniskais /akadēmiskais
grāds

Agrita Tauriņa

Vārds, uzvārds

Paraksts

KULDĪGA 2020

Anotācija

Gunas Anderšmites bakalaura darbs “2-3 gadus vecu bērnu vārdu krājuma pilnveide darba situācijās pirmsskolā” ir izstrādāts Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes programmā “Skolotājs” apakšprogrammā “Pirmsskolas un sākumskolas skolotājs”, asoc.prof. Dr.paed. Agritas Tauriņas vadībā.

Atslēgas vārdi: leksika, psihe, psihiskie procesi, uztvere, identitāte, identitātes difūzija, izziņas procesi, metodes, paņēmieni, komunikācija, prasmes, iemaņas, kognitīvie procesi, ortoēpija, dialogs, monologs, morfoloģija, sintakse, analīze, sintēze.

Teorētiskā darba daļa: Izzinātas pirmsskolas vecuma bērnu fiziskās un psihiskās attīstības īpatnības, izziņas procesu attīstības veicināšanas paņēmieni bērnu vārdu krājuma paplašināšanā rotaļnodarbībās pedagoģiskajā procesā. Izpētīta bērnu vārdu krājuma paplašināšana rotaļnodarbībās, rotaļās, didaktiskās spēlēs, spēlēs dabā pastaigu laikā. Izpētīta literatūra par valodas apguves iespējām jaunākajā pirmsskolas vecumā, izzināts, kādām jābūt bērnu runas prasmēm šajā vecumā, tika analizēta literatūra par runas un valodas apguves likumsakarībām bērniem jaunākā pirmsskolas vecumā. Izplānotas rotaļnodarbības, sameklētas rotaļas, spēles, didaktiskās rotaļas grupas telpā, pastaigu laikā dabā bērnu vārdu krājumu paplašināšanai. Darbā izmantoti latviešu, ārzemju autoru zinātniskie pētījumi, atziņas un metodes par bērnu vārdu krājuma paplašināšanas iespējām rotaļnodarbībās izziņas darbībā.

Empīriskā darba daļa: Pētījums tika veikts jaunākajā pirmsskolas vecuma grupā ar bērniem no diviem līdz trīs gadiem, tika analizētas bērnu runas prasmes, vārdu krājums, rezultāti apkopoti tabulās. Rotaļnodarbībās pedagoģiskajā procesā tika izmantoti dažādi paņēmieni un metodes, sameklētas dažādas rotaļas, bērnu vecumam atbilstoša daiļliteratūra– tautas pasakas, stāstiņi, tautasdziesmas, skaitāmpantiņi, pirkstiņrotaļas bērnu vārdu krājuma un runas attīstības apsekošanai. Rezultāti tika salīdzināti pētījuma sākumā un pētījuma beigās, izveidoti grafiskie attēli, pētījuma rezultāti apkopoti. Pētījuma rezultāti parāda, ka notikušas izmaiņas bērnu runas un valodas attīstībā, bērnu vārdu krājums paplašinājies.

Bakalaura darba apjoms 73 lappuses, analizēti 55 literatūras avoti. Darba skaidrošanai tiek izmantotas 6 tabulas, 13 attēli, 4 pielikumi.

. Annotation

The bachelor's thesis of Guna Anderšmite, "Development of the vocabulary of children aged 2-3 in pre-school work situation" has been written under the direction of .assoc. prof. Dr.paed.Agrita Tauriņa in the subprogramme "Pre-school and elementary school teacher" of the programme "Teacher" of the Latvian University faculty of Pedagogy, Psychology and Arts.

Keywords: vocabulary, psyche, psychic processes, perception, identity, identity diffusion, methods, techniques, communication, skills, abilities, cognitive processes, orthoepy, dialogue, monologue, morphology, syntax, analysis, synthesis.

Theoretical part: determined the peculiarities of children's physical and psychical development, methods of promoting the development of cognitive processes in expanding children's vocabulary in play lessons in the pedagogical process. Researched ways to increase the vocabulary of children during play lessons, playing, didactical games, playing in the nature during walks. Researched literature about ways to learn language at the youngest pre-school age, what language skills should children have during this age; literature about language and speech development's regularities for children in the youngest pre-school age was analysed. Play lessons were planned, plays, games, didactical plays in the premises of the group and during walks in the nature for increasing the vocabulary of children were found. Scientific research, findings, and methods for ways to increase the vocabulary of children during play lessons in cognitive activities of Latvian and foreign authors were used in the thesis.

Empirical part: the research was done in a group of youngest pre-school children aged two to three years, the children's skills of speech, vocabulary were analysed, the results were compiled in tables. During play lessons in the pedagogical process different methods and techniques were used, games and belles-lettres appropriate to the children's age – folk tales, stories, folk songs, rhymes, finger-games – were found for surveying the children's vocabulary and speech development. The results were compared in the beginning and the end of the research, graphic images were made, the results of the research compiled. The results of the research show that changes in the children's speech and language development have happened, vocabulary has increased.

The thesis consists of 73 pages, 6 tables, 13 images, 4 appendixes. 55 literature and information resources were used.

Saturs

Ievads.....	5
1. Teorētiskās atziņas par vārdu krājuma pilnveidi un runas attīstību 2-3 gadus veciem bērniem	8
1.1. Jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu attīstības pedagoģiski psiholoģiskais raksturojums	8
1.2. Vārdu krājuma pilnveides nosacījumi kompetences pieejas īstenošanas aspektos	13
1.3. Kompetences pieejas īstenošana vārdu krājuma sekmēšanai	21
2. Empīrisks pētījums par jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma paplašināšanu	22
2.1. Izmantotās metodes un pētījuma norise	22
2.2. Pētāmās bērnu grupas raksturojums, vārdu krājuma izpētes aspekti	24
2.3. Pētījuma rezultātu analīze	30
Secinājumi	44
Priekšlikumi.....	46
Literatūras un citu avotu saraksts	48
PIELIKUMI.....	51

Ievads

Cilvēku galvenais sazināšanās līdzeklis ir valoda ar valodas palīdzību cilvēks izsaka savas domas, pārdzīvojumus, emocijas, vēlmes, uzkrāj pieredzi, izzina apkārtējo pasauli, ir saskarsmē un komunicē ar sevi un apkārtējiem. Ļoti svarīgi, lai bērniem būtu bagāts un pietiekami liels vārdu krājums. Vārdu krājums, prasme izteikties, ir atkarīga no tā, cik daudz pieaugušais runā ar bērnu, kāda ir pieaugušo valoda, kāda ir intonācija, runas plūdums, kā tiek izrunāta katra skaņa, zilbe, vārds. Bērns jau pēc piedzimšanas iepazīst skaņas, vārdus un valodu, sāk izprast pieaugušā cilvēka noskaņojumu, mazā zīdainīša atbilde uz pieaugušā sarunām ir mazuļa smaids, tā izrādot savu attieksmi un noskaņojumu. Darbs ir viens no vērtībām.

Bērnā augot un attīstoties, pieaug vēlme izzināt pasauli un apkārtni tuvāko un tālāko, palielinās bērna vārdu krājums un valoda kļūst bagātāka. Bērns vēl nezina, ka valoda un runa sastāv no tūkstošiem vārdu, katram vārdam ir sava nozīme, vārdi jāsakārto gramatiski pareizā teikumā, lai sarunu, rotaļu biedrs izprastu teikto. Valodas vārdu krājumu jeb leksiku veido visi vārdi kopumā.

Vārdu krājums paplašinās, ja bērns aktīvi darbojas, izzina un pēta visu, kas ir apkārt, tā attīstot psihiskos procesus– uzmanību, uztveri, domāšanu, atmiņu, dzirdi, redzi, sajūtas, bērns attīstās kopveselumā. Pirmsskolā pedagogs aktīvi līdzdarbojas bērna vārdu krājuma, runas un valodas bagātināšanā un attīstībā– lasa tautas pasakas, rotaļājas, rāda, stāsta, attīsta sīko pirkstu muskulatūru, skandē tautas dziesmas, dzied utt.

G. Svence norāda, ka svarīgi sekot līdzi bērna pasīvajam vārdu krājumam– tie ir vārdi, kurus bērns vēl neizrunā, bet saprot vārdu nozīmi, saprot, ko pieaugušais runā, ko vēlas bērnam pateikt, pasīvais vārdu krājums ir lielāks nekā aktīvais. Divu gadu vecumā bērns veido frāzes, spēj izteikties savienojot divus vārdus, piemēram, „suns rej,” „kaķis guļ” un citas. Aktīvais vārdu krājums šajā vecumā ir ap simts vārdiem, bet pasīvais ap vairākiem tūkstošiem vārdu. Trīs gadu vecumā bērnam vajadzētu veidot teikumus no trijiem vai vairākiem vārdiem, izmantojot– lietvārdus, īpašības vārdus un darbības vārdus, tātad dažādu vārdšķiru vārdus (Svence, 1999).

Pirmsskolas izglītības iestādē pedagogs ir tas, kurš atbild par pedagoģisko procesu, par bērna vispusīgu attīstību– tikumisko, intelektuālo, estētisko, izziņu procesu attīstību. Ikdienā ārpusnodarbībās, rotaļnodarbībās izziņas procesu attīstībā svarīga nozīme ir rotaļai, jo rotaļa ir bērnu dzīve, bērna pasaule, rotaļā notiek domāšanas, prāta, gribas un runas attīstība (Mateusa, 2006, 44–45).

2019./2020. mācību gadā pirmsskolas iestādes strādā pēc jaunās „Pirmsskolas izglītības programmas,” kā nosaka jaunās „Pirmsskolas izglītības vadlīnijas.” Izglītība balstās uz

kompetencēm, kas bērniem jau pirmsskolā attīsta mācīšanās prasmes, iesaistot bērnus aizraujošās rotaļās un mācībās. Tiek veidotas iemaņas, prasmes, zināšanas un attieksme, tiek attīstītas bērnu sociālās un emocionālās prasmes, veicināta domāšana, prasme darboties, izzināt, bērniem tiek nodrošināta pamat prasmju jeb kompetenču attīstība.

Pirmskolā pedagogs lielu uzmanību velta bērnu runas un valodas apguvei, vārdu krājuma paplašināšanai, gramatiski pareizas runas veidošanai, sakarīgai savu domu izteikšanai, bērnu izziņas procesu attīstībai.

Veiksmīgs darbs bērna vārdu krājumu pilnveidei tiek īstenots, ja ir izzināta, izpētīta un izanalizēta psiholoģiskā un pedagoģiskā literatūra, izanalizēti ārzemju un latviešu pedagogu, psihologu un zinātnieku ieteikumi par divu līdz trīs gadīgu bērnu personības likumsakarības. Lai veiksmīgi realizēto izvirzītos uzdevumus un sasniegtu izvirzīto mērķi, jāizzina bērna prasmes, iemaņas, bērna zināšanas un attīstības līmenis. Svarīga nozīme runas attīstības veicināšanā ir pedagoga un vecāku ciešai sadarbībai, svarīgi, lai vecāki tiktu informēti par bērna sasniegumiem un uzdevumiem, kas jāveic ģimenē. Vecāki jāinformē par to, kā rotaļas, spēles, daiļliteratūras, pārrunas un sarunas ar bērnu ietekmē bērnu runas, valodas, izziņas procesu attīstību, bērna attīstību kopveselumā.

Temats: 2-3 gadus vecu bērnu vārdu krājuma pilnveide darba situācijās pirmsskolā.

Pētījuma objekts: Darba situāciju īstenošana pedagoģiskajā procesā pirmsskolā.

Pētījuma mērķis: Teorētiski analizēt un praktiski izvērtēt bērnu vārdu krājuma paplašināšanas iespējas darba situācijās pirmsskolā.

Pētījuma hipotēze: Bērnu vārdu krājuma pilnveide būs sekmīga:

- ja notiek mērķtiecīga darbošanās attīstošā vidē, kurā tiek ievērotas bērnu intereses un vajadzības,
- ja atbilstoši kompetences pieejai bērni veiks darba situācijas un pedagogs virzīs sarunu par bērnam nozīmīgu pieredzi.

Pētījuma uzdevumi:

1. Izzināt psiholoģisko un pedagoģisko literatūru, zinātnieku pētījumus, teorijas par jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma pilnveidi.
2. Izzināt jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma paplašināšanas iespējas darba situācijās un pedagoga virzītā sarunā par bērna nozīmīgu darbību.
3. Raksturot tehnoloģiju un valodas lomas ietekmi bērnu vārdu krājuma paplašināšanā izziņas procesā, bērna vispusīgā attīstībā.

4. Veikt pētījumus par vārdu krājuma paplašināšanu un kompetences pieejas vērtību apguvi.
5. Apkopot un analizēt iegūtos rezultātus.
6. Izvirzīt secinājumus un veidot ieteikumus pedagogiem.

Pētījuma metodes:

Teorētiskā: zinātniskās literatūras analīze.

Empīriskās:

- pedagoģiskā novērošana,
- pedagoģiskā izmēģinājuma un eksperimentālā darbība,
- bērnu vārdu krājuma pilnveide un paplašināšana izziņas procesā rotaļnodarbībās, darba situācijās pirmsskolā.

Pētījumu bāze: Pirmsskolas izglītības iestādes X 8 bērni vecumā no 2 līdz 3 gadiem

1. Teorētiskās atziņas par vārdu krājuma pilnveidi un runas attīstību 2-3 gadus veciem bērniem

1.1. Jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu attīstības pedagoģiski psiholoģiskais raksturojums

Bērns ienākot pasaulē ieņem tajā savu noteiktu vietu. Augot un attīstoties bērns pakāpeniski izzina apkārtni gan tuvu, gan tālāko, sabiedrību, kurā aug un attīstās, sākumā tā ir ģimene. Jau ar pirmo dzīves dienu ar bērnu nodarbojas, attīsta bērna spētas, sarunājas, izrāda emocijas, audzina. A. Valtneris norāda, ka elementāru informāciju, kuru bērns saņem no iekšējās un ārējās pasaules ir sajūtas. Sajūtas ir cilvēka izziņas procesa izejas punkts, sajūtu orgāniem – analizatoriem, tie ir īpaši kanāli, par kuriem tiek saņemta informācija par ārējo pasauli, uztverot kairinājumus (Valtneris, 2001, 167).

Bērns pēc dabas ir aktīvs, aktivitāte palīdz pilnveidot bērna dotības un psihiskos procesus – redzi, tausti, kustības, uzmanību, atmiņu, domāšanu, kas savukārt attīsta runu, pilnveidojas vārdu krājums. Katrs cilvēks ir personība, personības jēdziens ir viens no centrālajiem psiholoģijas zinātnē. Personību ietekmē saskarsmes process, tā raksturo cilvēku kopumā, tā izpaužas saskarsmē ar citiem cilvēkiem. Personība sastāv no dažādām iezīmēm, iezīmju kopuma, kas savukārt sastāda vienotu veselumu, iezīmes var būt izteiktākas vai mazāk izteiktas. Personības īpašības var būt gan pozitīvas, gan negatīvas, kuras dzīves laikā var mainīties (Reņģe, 1999).

V. Reņģe raksta, ka dāņu izcelsmes amerikāņu psihologs E. Eriksons bija pirmais, kurš norādīja, ka personības attīstība notiek visa mūža garumā, iedalot cilvēka dzīvi astoņos periodos. Katrā no šiem periodiem var parādīties divi personas jaunveidojumi, tie var būt gan pozitīvi, gan negatīvi, pozitīvie – sekmē tālāku personības attīstību, negatīvie – kavē un traucē personības attīstību (Reņģe, 1999).

E. Eriksona astoņas personības attīstības stadijas savā darbā min A. Pivorskijs (Пиворский):

1. Inkorporatīvā – zīdaiņa vecums – pirmais dzīves gads – iekļaušanās stadija, pozitīvais – uzticēšanās notiek tad, ja tiek apmierinātas bērna fizioloģiskās un psiholoģiskās vajadzības – ēdiens, mīlestība, uzmanība, veidojas bērnā iekšējā drošības sajūta, pašāvība. Ja netiek apmierinātas fizioloģiskās un psiholoģiskās vajadzības, tad veidojas neuzticība – iekšējā baiļu un nedrošības sajūta. Ja ar bērnu sarunājas, rotaļājas ar viņu, bērns izjūt gādību, tad cilvēkus un apkārtējo pasauli uztver kā labvēlīgu, ja šādas attieksmes nav, tad arī rodas šī baiļu un

nedrošības sajūta. Eriksons uzticēšanos uzskata par veselīgas personības attīstības pamatu, ja uzticēšanās nav izveidojusies pirmajā dzīves gadā, tad vienmēr dzīvē radīsies kādas psiholoģiskas dabas problēmas.

2. *Agrās bērnības stadija*– aptver bērna otro un trešo dzīves gadus. Pozitīvais– autonomija, jeb patstāvība, negatīvais– patstāvīga šaubu un kauna izjūta. Pieaugušajam jāatbalsta un jāveicina bērnu attīstība, bērna nepārtraukta kritika, ja bērnam tiek izvirzītas pārāk augstas prasības, tad tas bērnā var izraisīt agresivitāti.

3. *Lokomotoriskā stadija (locus– telpa, motor– fiziska kustība)* – rotaļu vecums– aptver bērna ceturto un piekto dzīves gadus. Pozitīvais– iniciatīva, negatīvais– pastāvīga vainas sajūta. Iniciatīva nostiprinās, ja pieaugušais atbalsta bērnu, saprotoši izturas pret bērna aktivitātēm, atbild uz bērna jautājumiem. Vainas sajūta pārņem bērnu, ja izjūt, ka nevienam nav vajadzīgs, maisās pieaugušajiem pa kājām, ja uzdotie jautājumi ir uzņēmīgi, vai pat stulbi.

4. *Skolas vecuma stadija*– aptver sešus līdz vienpadsmit bērnu dzīves gadus.

5. *Agrās jaunības stadija*– aptver divpadsmit līdz astoņpadsmit bērnu dzīves gadus.

6. *Jaunības stadija*– aptver dzīves gadus no deviņpadsmit līdz divdesmit pieciem.

7. *Personības brieduma stadija* ir no divdesmit pieciem līdz piecdesmit gadiem.

8. *Personības integrācijas stadija* no piecdesmit līdz sešdesmit gadiem. (Пиворский, Ярощевский, 1990, 27).

Savā darbā T. Zinkeviča–Jevstigneviča raksta, ka D. Elkoņins psihisko attīstību bērnam aplūko no darbības viedokļa, jo konkrētajos dzīves apstākļos veidojas darbības veidi un pati darbība, kur darbības veidi bērna attīstībā ieņem vadošo vietu, D. Elkoņins izšķir piecus attīstības periodus:

1. *Zīdaiņa vecums*– šajā periodā ir svarīgs izdzīvošanas komplekss.

2. *Agrīnā bērnība*– svarīga ir priekšmetiskā darbība, darbība ar dažāda lieluma priekšmetiem.

3. *Pirmsskolas periods*– šajā periodā, no trīs līdz septiņiem gadiem, bērns intensīvi attīstās, kurā noris personības veidošanās, parādās pašapziņa elementi, ētiskās normas.

4. *Jaunākā skolēna periods*–šajā periodā, bērniem no septiņiem līdz vienpadsmit gadiem, vadošā ir mācību darbība. bērns pēc būtības ir sabiedriska, pēc satura izpaužas individuāli, analizē saskarsmes sistēmu.

5. *Pusaudzis un vecākais pusaudzis*– šajā periodā svarīga ir bērna profesionālā darbība un intīma sazināšanās. Katrā vecumposmā svarīga ir fiziskā, intelektuālā un emocionālā izaugsme (Zinkeviča–Jevstigneviča, 2006, 35).

A. Freida (Фрейд, 1989) modelim ir piecas attīstības stadijas, kas sevī ietver bērna koncentrēšanos uz konkrētu orgānu–apmierinājuma ieguves avotu, kas ir bērna psihiskās attīstības pamatā:

1. *stadija*– aptver bērna vecumu no nulles līdz diviem gadiem–orālā, oris– „mute,” ja tiek realizēts bērna apmierinājums, tad bērns iegūst līdzsvaru, ja nebūs šī apmierinājuma, tad bērns nespēs kļūt patstāvīgs, būs atkarīgs no citiem. Ja notiks iestrēgums šajā fāzē, tad bērnam var būt agresivitāte, uzbudinājums, sarkasms, nagu graušana, pārēšanās utt.

2. *stadija*– aptver bērna vecumu no diviem līdz trīs gadiem– anālā, ames– „tūplis,” uzmanība bērnam tiek vērsta uz anālo atveri, izdalījumiem. Vardarbība pret bērnu, piespiešana iet uz podiņa, var novest bērnu pie pārāk lielas akurātības, pedantisma, ja bērns netiek ātri pieradināts pie podiņa, tad var veidoties tādas iezīmes, kā tieksme vadīt, negatīvisms un anarhija.

3. *stadija*–aptver bērna vecumu no četriem līdz pieciem gadiem–falliskā–phallos– „dzimumloceklis,” bērni pēta dzimumorgānus, ja šī stadija ir veiksmīga, tad bērni ir spējīgi atrisināt konfliktus, uzvedība saskaņota ar vecāku uzvedību, ja neveiksmīgi izzieta stadija, tad zēni kļūst par pasīviem un kautrīgiem vīriešiem, bet meitenēm var rasties izteikta vēlēšanās dzemdēt dēlu, izteikta tieksme pēc seksuāliem sakariem ar vīriešiem.

4. *stadija*– aptver bērna vecumu no sešiem līdz divpadsmit gadiem– latentā– latens– „apslēpts,” libido snauz, nekoncentrējas uz kādu no orgāniem, apgūst uzvedības normas, manieres atbilstoši identifikācijai, identificē sevi kā noteikta dzimuma pārstāvi.

5. *stadija*– aptver bērnu vecumu no divpadsmit līdz astoņpadsmit gadiem–ģenitālā– dzimumorgāni, interese par dzimumorgāniem, tieksme pēc pretējā dzimuma, dzimumsakari. Freids uzskata, ka personības kodols veidojas pirmajos piecos gados (Фрейд, 1989, 30).

G. Svence citē un atsaucās uz Ž. Piažē šveiciešu psihologa izveidoto intelektuālās attīstības teoriju:

1. *Sensomotorā stadija* aptver bērna vecumu no nulles līdz diviem gadiem–bērns pasauli izzina caur sajūtām un kustībām. Kognitīvā attīstība šajā stadijā balstās uz reflektorām reakcijām uz kuru pamata veidojas motorās un sensorās darbības. Ap divu gadu vecumu bērns jau spēj atdarināt, spēj nonākt pie dažādiem, jauniem uzdevumu risināšanas paņēmieniem, bērns šajā vecumā ir spējīgs domāt simboliski.

2. *Pirmsoperacionālā stadija* aptver bērna vecumu no diviem līdz septiņiem gadiem– šīs stadijas laikā izmainās domāšana, pakāpeniski domāšana kļūst loģiskāka, pakāpeniski veidojas izpratne par dažādiem likumiem un nosacījumiem, atdarina redzēto, dzirdēto, reaģē uz simboliem, attīstās iztēle.

3. *Konkrēto operāciju stadija* aptver bērna vecumu no septiņiem līdz divpadsmit gadiem – domāšana kļūst loģiskāka, saskata cēloņsakarības, pieņem, ka citi cilvēki domā savādāk, saskata vairāku lietu un parādību pazīmes, īpašības.

4. *Formālo operāciju stadija* aptver bērna vecumu no divpadsmit gadiem–spēj domāt abstraktā līmenī, spēj risināt un izvērtēt dažādas problēmsituācijas, problēmas izvēlas atbilstošāko (Svence, 1999).

I. Puškarevs un A.Golubeva raksta, ka A. Maslovs ir atzīmējis, ka augsts pašvērtējums, nepieciešamība apliecināties, pašcieņa ir saistīta ar augstākā līmeņa vajadzību realizēšanu, augstākā līmeņa vajadzības var sasniegt tikai tad, ja ir apmierinātas pamatvajadzības ((Puškarevs, Golubeva, 1999,118,7). A.Maslova vajadzību piramīda attēlota 1.attēlā.

1.attēls A. Maslova vajadzību hierarhijas piramīda (Puškarevs, Golubeva1999,118,7).

Cilvēka attīstība ir sarežģīts process, tāpēc nevar skatīt bērna attīstību pēc vienas pazīmes uzskatot to par kritēriju, jo netiek atklāti iekšējie cēloņi, viena pazīme nevar būt par kā kritērijs visos attīstības posmos, tādas ir L.Vigotska domas un teorija (Svence,1999,158,19).

I. Plotnieks raksta: „Attīstība ir nepārtraukts paškustības process, kam vispirms ir raksturīga jaunu, iepriekšējos periodos nebijušu kvalitāšu rašanos” (Plotnieks, 1989, 170, 20).

Par pirmsskolas vecuma bērnu attīstības īpatnībām un mācīšanu pirmsskolā raksta L. Vengers , V. Muhina: „Bērnu psihiskajai attīstībai ir svarīgi gan ko māca, gan kā māca. Bērna

psihisko attīstību veicina tikai tādas zināšanas, kuras nav ieliktas bērna galvā gatavā veidā, bet kuras bērns apgūst pats aktīvā darbībā” (Ukstiņa, 1996, 14.; V. Muhina, 1985).

Divu līdz trīs gadu veciem bērniem jāveltī vislielākā uzmanība, tāpēc, ka sāk attīstīties bērna personība, bērna personības galvenās kvalitātes – pašvērtējums, saskarsmes prasmes un iemaņas, ES koncepcija, uz atdarināšanas un empātijas pamata tiek attīstītas sociālās lomas, priekšmetu funkcionālā apguve, priekšmetu nosaukumu apguve, egocentriskās runas apguve (Svence, 1999.; Vigotskis, 2002).

Šajā vecuma posmā vecāki saskaras ar grūtībām, kas ir pielīdzināmas pusaudžu vecumposmam, jo bērni sāk biežāk teikt: „negribu,” „nē”, nevienam negrib piekrist (Laitmans, 2013).

Divgadniekam, tas ir patstāvības un protesta meklējuma laiks, bērns grib panākt savu, lai to izdarītu viņš liek lietā gan krišanu zemē, gan kliegšanu utt. Trīsgadniekam arī parādās tādas pašas izdarības uzvedībā, trīsgadnieks arī ir dumpinieks, bet jau daudz gudrāks, neparādot ar savu uzvedību, bet pasakot ar vārdiem. Bērns kļūst par līdzvērtīgu sarunu biedru, tikai mazākā augumā (Timpore, 2006). Personas attīstības 2–3 gadu vecumposma raksturojums dažādu autoru skatījumā (sk. 1. tabulā 1. pielikumā).

Divu gadu vecumā ekstremitāšu muskulatūra vēl ir vāji attīstīta, rokas un kājas ir īsas, cilindriskas formas, locītavas saplūst ar to kontūrām, minimālas ir dzimuma atšķirības ārējā izskatā (Benešs, 2003).

Divu gadu vecumā bērns labi tur rokās rakstāmpiederumus, zīmē vēl bezjēdzīgas figūras, prot staigāt pa nelīdzenu virsmu, pārkāpt nelieliem grāvīšiem, prot uzkāpt un nokāpt pa trepēm, nolekt no 10–15 cm liela augstuma, met un ar kāju ripina bumbu, ja bumba mesta no tuvas distances, bērns var noķert to, var prast patstāvīgi noģērbt dažus apģērba gabalus (Odiņa, 2014).

Trīs gadu vecumā bērns patstāvīgi, citreiz veiksmīgi, citreiz nē, prot apģērbties un noģērbties, mācās braukt ar trīsriteni, spēlēt futbolu, šūpoties, peldēt, slēpot (Odiņa, 2014).

Secinājumi. Cilvēka attīstība ir sarežģīta, katrā attīstībā vecumposmā, jeb stadijā attīstās attiecīgā vecuma psihiskie procesi, iegūstot arvien lielāku sistemātiskumu un vienotību, psihisko procesu attīstība norit nevienmērīgi, citi psihiskie procesi attīstās ātrāk un straujāk, citi lēnāk, to attīstība aizkavējas, katram cilvēkam psihisko procesu attīstība norit individuāli. Svarīgākais posms bērna attīstībā ir tieši pirmsskolas vecums, kurā bērns attīsta savas spējas, prasmes, iemaņas, attīstās fiziski un garīgi. Katra bērna psihiskā un fiziskā attīstība norit individuāli, kas ir atkarīga no bērna temperamenta, rakstura un saskarsmes ar pieaugušo, pieaugušā devuma, bērna vārdu krājums, runas un valodas apguves, attieksmes pret bērnu no pirmajām dzīves dienām, bērna ienākšanas pasaulē.

Darba autore nākamajā apakšnodaļā apskatīs vārdu krājuma pilnveides nosacījumus.

1.2. Vārdu krājuma pilnveides nosacījumi kompetences pieejas īstenošanas aspektos

Valodu un runu bērni apgūst ātri, no diviem līdz diviem ar pus gadiem raksturīga patstāvīga un aktīva runa, attīstās fonemātiskā runa, tiek saskaņotas gramatiskās formas. Bērniem šajā vecumā ir aktīva interese par visu, visu grib zināt, aptaustīt, ieraudzīt, saklausītas ir „kāpēcīšu” vecums. Pasīvais vārdu krājums šajā vecumā ir trīs reizes lielāks nekā aktīvais, bērns jau zina apmēram 300 vārdus.(Svence, 1999).

Divgadīgais katru dienu papildina savu vārdu krājumu ar kādu jaunu vārdu, protams, valodā vēl daudz kļūdu, taču saprot apkārtējo runu. Trijos gados bērns runā veido teikumus, bērni sarunājas, bet ne vienmēr atbild, ir mazāk kļūdu runājot, par to, ko saka ir apzināta apziņas kontrole (Borns, 2001).

Sasniedzot trīs gadu vecumu, bērnam sāk interesēt pieaugušo sarunas, bez tam bērni labprāt klausās pasakas, dzejoļus, stāstus, kas savukārt attīsta runu, gribu, domāšanu, atmiņu un iztēli, bērns jau zina ap 1500 vārdus. Runas attīstība saistās ar saskarsmi, bez saskarsmes runa nevar attīstīties (Svence, 1999).

Jau bērniībā bērni sāk veidot kontaktus ar apkārtējiem, viena vecuma bērniem raksturīga sadarbība, rotaļās rotaļājoties bērni attīstās, veicina intelektuālās, sociālās spējas, jo rotaļas aizņem lielāko daļu bērna laika, rotaļās bērni izmēģina jaunas sociālās lomas, apgūst sociālās mijiedarbības noteikumus (Borns, 2001).

Ikdienā bērni, pieaugušie savā starpā sarunājas, saruna ir saprašanas un saprašanās process, saprašanās ir prasme sadzirdēt arī neizteikto, tas ir saprast neverbālo valodu (Šuvajevs, 2007).

Darba autore uzskata, ka bērnu vārdu krājuma, runas attīstība ir atkarīga no pieaugušā, cik ilgu laiku velta bērnam sarunājoties, pastaigu laikā pētot, vērojot un izzinot apkārtni un pasauli ap sevi, bez tam liela nozīme ir saskarsmei ar rotaļu biedru, tas var būt viena vecuma vai vecāks, ja rotaļu biedrs ir vecāks, tad iemaņas, prasmes, runa, vārdu krājuma paplašināšanās notiek straujāk, tas notiek tāpēc, ka bērns vēro, atdarina un sarunājas savā starpā, jo vecākam rotaļu biedram ir labāk attīstītas prasmes un iemaņas, kā arī lielāks vārdu krājums, labāk attīstīta runa.

Bērnu runas attīstība norit veiksmīgi, ja tiek sekmēti psihiskie procesi – domāšana, atmiņa, uzmanība, uztvere. Uztvere saistīta ar konkrētā bērna vecumposmu likumsakarībām, kā bērns uztver apkārtējo pasauli, parādības, priekšmetus, īpašības un darbības, ja uztvertais tiek saprasts un apjēgts, jo sapratne ir prāta darbības pirmā pakāpe, ar sapratni tiek uztverta dzīvu

būtņu, parādību, notikumu, dažādu procesu un priekšmetu būtība kopumā, neiedziļinoties to likumsakarībās, neanalizējot, nepaužot pret visu uztverto savu attieksmi. Izpratne ir prāta augstākā pakāpe, tā izpaužas izziņas procesā caur izzināšanu, kas virzīta uz analītisko domāšanu, neskaidrību apzināšanu, izzināšanu un izpēti (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme, 2011).

Dzīvot nozīmē uztvert, atbildēt, jautāt, piekrist veidot dialogu, jo dzīve pēc būtības ir dialogiska, cilvēks tajā piedalās pilnībā viss – ar rokām, acīm, lūpām, dvēseli, savu rīcību, visu ķermeni (Бахтин, 1986).

Valodai ir pamatuzdevumi – apkārtējās pasaules dažādu procesu, lietu un vielu nosaukšanai, valoda ir nepieciešama pārdomām, saskarsmei un sadarbībai (Laiveniece, 2000).

Runa ir valodas zīmju sistēmas konkrēta izpausme gan mutvārdos, gan rakstos. Valoda ir dabisks domu instruments, svarīgs līdzeklis, lai uzņemtu zināšanas un visu informāciju. Runa ir darbība, kas pastāv saskarsmē ar citiem cilvēkiem, kur cilvēks pauž savas domas, nodod informāciju (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme, 2011).

Runa ir psihisks process, kas saistīts ar citiem psihiskajiem procesiem – sajūtām, domāšanu, uzmanību, atmiņu, iztēli un uztveri, ar kuru palīdzību bērns izzina pasauli un attīsta savu runas prasmi (Глухов, 2005).

Runa sevī ietver divas funkcijas, gan saziņas funkciju, gan domāšanas funkciju, analizējot domāšanas un runas saistību Ļ. Vigotskis uzsver iekšējās runas nozīmīgumu, jo tā saistās ar ārējo runu, iekšējo runu cilvēks veido atmiņā, kas vēlāk pārvēršas ārējā runā par vārdu (Vigotskis, 2002).

Darba autore piekrīt Ļ. Vigotskim, V. Skujiņai, Z. Anspokai, V. Kalnbērziņai un pārējiem iepriekš minētajiem autoriem, ka valodas apguve norit veiksmīgi, ja tiek attīstīti visi psihiskie procesi, ja bērns izzina un uztver visu apkārtējo pasauli ar pieaugušā palīdzību.

Ar valodas palīdzību cilvēks var izteikt savu viedokli, spriest, sarunāties. Teikums sastāv no vārdiem, vārdu savienojumiem, teikumā var būt vairāk vai mazāk vārdu. Saprast teikumu nozīmē saprast teikuma jēgu, ko runātājs vēlas pateikt ar šo teikumu, kur teikums kā pateiktās jēgas vienība ir fundamentālākais valodas elements, mazajam bērnam viens pateikts vārds bieži vien nozīmē veselu teikumu (Apsalons, 2011).

Ž. Piažē ir novērojis, ka mazi bērni runā viens pēc otra, bet sacītajam ir maz kas kopīgs ar iepriekšējā bērna teikto, katrs bērns veido savu monologu ar pārtraukumiem, lai arī kāds cits bērns varētu veidot savu monologu, šādu kombināciju nodēvējot par kolektīvo monologu. Pirmsskolas bērni neiesaistās īsos dialogos, jo mazs bērns nevēlas nostādīt sevi kā klausītāju, nevēlas arī ietekmēt klausītāju, vai arī viņam kaut ko stāstīt (Piažē, 2002). Ž. Piažē bērnu runas funkciju klasifikāciju (sk. 2. tabulu 1. pielikumā).

Dialogs pedagoģiskajā un psiholoģiskajā literatūrā tiek dēvēts par sarunu, saruna ir interaktīvs process, kurā notiek savstarpēja mijiedarbība starp runātāju un to, kurš klausās un otrādi. Runāšana ir aktīvs process, kurā tas, kurš runā cenšas iedarboties uz klausītāju, sarunāšanās notiek dialoga formā (Apsalons, 2013).

Rotaļājoties ar rotaļlietām bērns izmanto dialogrunu, sarunājas ar savām rotaļlietām, bērns izpilda divas funkcijas jautā rotaļlietai un arī atbild, mācās domāt, spriest un sarunāties. Izmanto mīmiku, atdarina sev zināmu pieaugušo izteikumus (Лепская, 1997).

Monologi ir vienvirziena komunikācijas modelis, kur viens runā otrs klausās. Monologi ir garāki, izvērstāki, tie palīdz bērniem apgūt valodu. Valodu un valodas lietošanas veidu dēvē par valodspēli, kurā ir savi noteikumi, kurus jāzina valodas lietotājam, pastāv arī savas likumsakarības, kas piešķir vārdiem zemtekstu un valodas lietotājam zināmas robežas (Vītgenšteins, 1997).

Ļ. Vigotskis norāda, ka runa ietver saziņas un domāšanas funkcijas, tās ir savstarpēji saistītas, attīstās un attiecās viena uz otru. Lai pārdzīvojumu darītu zināmu citiem ir nepieciešams vispārinājums, tas nozīmē, ka vārda nozīmi var aplūkot kā vispārinājuma un saziņas, komunikācijas un domāšanas vienotību (Vigotskis, 2002).

Pats svarīgākais runas attīstībā ir apgūt klausīšanās iemaņas, ja tās nav apgūtas, rodas traucējumi ne tikai runas attīstībā, bet arī komunikācijas prasmēs. Klausīšanās nozīmē teksta uztveri, pārstrādi, izsakot savas domas, prasmī reaģēt uz teikto. Klausīšanās prasmes bērns apgūst pakāpeniski ar pieaugušo atbalstu, lai bērns klausītos, dzirdētu, saprastu un saprastos svarīga ir aktīva klausīšanās, kuras pamatā ir bērna ieinteresētība, piedalīšanās un gatavība atbalstīt, saprast sarunas biedru (Beaty, 2008).

Darba autore piekrīt L.Vingenšteina, Ļ.Vigotska, J.Beaty un pārējiem iepriekš minētajiem autoriem, ka rotaļājoties bērni sarunājas ar savām rotaļlietām, māca rotaļlietas, pieaugušais klausoties un vērojot var izziņāt kā bērns ir apguvis un izprot iepriekš apgūto. Protams, ka svarīga nozīme ir domāšanas attīstībai un pārējiem izziņas procesiem runas un valodas attīstībā, bez tam svarīgi ir apgūt klausīšanās prasmes, tas nepieciešams, lai bērns iedziļinātos, prastu reaģēt un izteikt savas domas par redzēto, dzirdēto un lasīto, lai kopīgi pārrunājot pieaugušais izziņātu vai bērns sapratis, klausījies.

Domāšana, uztvere un atmiņa. Pirmajos dzīves gados bērnam strauji attīstās galvas smadzenes, pieaug galvas smadzeņu masa, kas savukārt ir pamats cilvēka psihi attīstībā, izziņas procesu attīstībā. Domāšana ir psihiskās izziņas darbības process, kas attīstās saskarsmē ar cilvēkiem un darbībā ar priekšmetiem. Ja rodas problēmsituācija, kurā no vairākām situācijām ir jāizvēlas viena, tad kā uzskata psihologs L. Rubinšteins sākas domāšana. Kognitīvo izziņas procesa attīstībā kā galveno Ž. Piažē uzskata domāšanu. Runas attīstības

pamatā ir domāšanas attīstība, tātad vispirms attīstās domāšana, runa veidojas sekundāri. Jaunas domas veidošana ir pati galvenā domāšanas funkcija, tātad cilvēka izziņas sfērā, domāšana ir galvenais izziņas process (Puškarevs, 2001; Rubinšteins, 1989). Pirmsskolas vecuma bērnu izziņas procesa attīstības raksturojums (sk. 1.pielikumā. 3. tabulu).

Bērniem uztvere mainās ap divu gadu vecumu, bērns sāk koordinēt savas kustības. Uzmanības noturība ir līdz pusstundai. šajā vecumā bērns spēj izpildīt trīs secīgus norādījumus, piemēram, paņē, noliec, aiznes, spēj atcerēties, kā arī izprast vienkāršus spēles un rotaļas noteikumus, piedalās tajās. Labprāt dejo, izpildot dažādas kustības, atceras mūziku, kura ir iepatikusies. (Odiņa, 2016).

Atmiņas attīstībai ir svarīga nozīme runas attīstībā, jo bez atmiņas nav valodas, trūkst nepieciešamais vārdu krājums. Bērni katru dienu papildina savu vārdu krājumu ar jauniem vārdiem, bērnu vārdu krājums kļūst arvien bagātāks, bērni iemācās tos lietot ikdienā sarunās ar rotaļu biedriem, pieaugušajiem. Atmiņa ir saistīta ar visiem izziņas procesiem— domāšanu, uztveri uzmanību, iztēli, sajūtas, jo viss nezināmais, izpētītais, izzinātais nostiprinās atmiņā, tāpēc ļoti svarīgi pirmsskolā attīstīt bērniem visus izziņas procesus (Prindule, 1994).

Runas un valodas attīstībā svarīga nozīme ir saskarsmei, jeb komunikācijai, saskarsme ir tiešs vai arī netiešs kontaktēšanās process, kurā par mērķi ir ietekme uz partnera emocijām, uzvedību un darbību. Saskarsme ir viena no svarīgākajām pedagoģijas kategorijā, saskarsme ietekmē visu mācību procesu (Žogla, 2001).

Komunikācija ir sazināšanās process, saskarsmes galvenais pamatveids, ar kuras palīdzību tiek sniegta informācija un vienlaikus arī iegūstot informāciju no partnera, vērojot klausoties un uzdodot jautājumus partnerim, bērna valoda un runa ir daļa no komunikācijas (Kramiņš, 2005, 688).

Jaunas zināšanas bērns iegūst, ja ir prasme diskutēt, novērtēt, secināt, notiek informācijas apmaiņa, kas veidojas savstarpēji sadarbojoties. Pirmsskolas vecuma bērni sadarbības prasmes vislabāk apgūst rotaļā. Sadarbība ir kopēja darbība, kuras pamatā ir garīgo vērtību apmaiņa, dalīšanās savā pieredzē, pieredzes pilnveidošana un savstarpējā uzticēšanās (Černova, 2003,41).

Cilvēka visstraujākā attīstība notiek bērnības dzīves sākumposmā, kad bērns mācās runāt, apgūst pirmos vārdus, valodu, mācās staigāt, just, pārdzīvot, iegūst sabiedriskās dzīves pieredzi. Bērnībā veidojas attieksme pret sevi, citiem, dabu, apkārtni, darbu, notiek personības identificēšanās (Adlers, 2001).

Cilvēka dzīvē pats svarīgākais posms ir bērnība, kas ir pamats visai turpmākajai dzīvei, tāpēc svarīgi atcerēties un izprast bērnību, bērnība saistās ar rotaļām ikdienā, rotaļājoties bērns apgūst valodas prasmi, sarunājoties ar savam rotaļlietām, pilnveidojas bērna vārdu krājums.

Rotaļa rada bērnam prieku, veicina vispusīgu attīstību, runas un valodas attīstību, jo rotaļā bērns izmēģina savas spējas, savieno neaptveramo, nepiepildāmo un nespējīgo „es gribu” ar „es varu”, prieks rodas tad, ja bērns var izmēģināt un atklāt sevī vēl nenojaustas spējas (Svenne, 1930).

Darba autore rotaļnodarbībās, ārpusnodarbībās, visas dienas garumā mācību procesā izmanto rotaļas un spēles, jo ar rotaļu un spēļu palīdzību bērni mācās, attīsta savas prasmes un iemaņas, pilnveido savu vārdu krājumu, attīsta domāšanu, atmiņu, uztveri un citus psihiskos procesus.

Rotaļā notiek prasmju un iemaņu attīstība, manipulācija ar dažādiem aizvietojošiem priekšmetiem, pieaugušo darbību imitācija (Rogers, 1998).

Spēlei ir noteikumi, kas nosaka spēles sākumu un beigas, spēle varbūt tāda pati kā bija iepriekš, vai arī ar mainītiem noteikumiem, noteikumi palīdz uztvert un saprast, jo bērns zina gala rezultātu, kas to sagaida (Dunn, 1991). Rotaļas un spēles iedalījumu (sk.1. pielikumā, 1. 2. attēlā).

Rotaļā, komunicējoties ar rotaļu biedriem, strauji attīstās bērnu runa un valoda, komunikācija izraisa bērnos emocijas, bērni saņem gandarījumu, savstarpēju sarunājoties tiek veicināta runas un valodas attīstība. Pētījumi pierāda, ka rotaļā attīstās dažādas attīstības jomas (Dzintare, Stangaine, 2007). Attīstības jomas rotaļā (sk. 1.pielikumā).

Pirmsskolā liela uzmanība tiek pievērsta bērnu vispusīgai attīstībai, izziņas procesu attīstībai, runai un valodas apguvei. Pirmsskolas izglītības programmā viens no galvenajiem pedagoga mērķiem un uzdevumiem ir prasmīgi pielietojot dažādas metodes un paņēmienus palīdzēt bērniem orientēties gramatikā, frazeoloģijā, fonētikā, leksikoloģijā, kā arī veicināt katra bērna fizisko, intelektuālo, estētisko attīstību, izzināt apkārtējo pasauli un pieaugušo radīto pieredzi (Lieģeniece, 1992).

Runa un valoda ir komunikācijas līdzeklis, komunicējot ar grupas biedriem, pieaugušajiem bērni var tad, ja ir pietiekošs vārdu krājums. Runa un valoda ir cieši saistīta ar domāšanu, kas savukārt ietekmē atmiņu un uzmanību, valodu un runu var apgūst straujā tempā, uzmanību pievēršot un novērojot bērnu, cik uzmanīgi klausās, ko ir sadzirdējis, vai stāsta par to, ko ir dzirdējis, novērojis, piedzīvojis un izjutis, izsaka savas domas un attieksmi. Dzirdēto, redzēto, pārdzīvoto, izjusto, izteikt savu attieksmi un domas bērns var tikai tad, ja ir pietiekošs vārdu krājums, ja māc pareizi nosaukt lietas, priekšmetus, parādības, to īpašības, darbības prasmīgi veidojot loģiskus stāstus un atstāstot (Kaņepēja, 2003).

Sarežģīts un grūts darbs ir bērniem attīstīt prasmi izteikt savas domas, jo runas attīstības līmenis ir prāta attīstības līmenis. Runas attīstība ir pamats lasīt un rakstīt prasmes attīstībai, līdz ar to nepieciešams attīstīt fonemātisko dzirdi, prasmi saklausīt un atdarināt dažādas skaņas

apkārtņē, nosaukt vārdus ar attiecīgo skaņu, attīstīt prasmi analizēt un sintezēt (Lieģeniece, 1992).

Svarīga nozīme runas, valodas un bērna vispusīgā attīstībā ir daiļliteratūrai – pasakām, stāstiem, dzejoļiem, jo grāmata bērnu māca, audzina un vispusīgi attīsta, pirmkārt jau estētiski ar savu mākslinieciskumu, māksliniecisko kvalitāti, otrkārt ētiski ar dažādu tēlu gan pozitīvo, gan negatīvo tēlu ietekmi, treškārt tiek iegūtas plašas zināšanas par dabu, apkārtni, cilvēka darbu, profesijām un dažādiem cilvēkiem, dzīvniekiem un to dzīvi. Ar grāmatas palīdzību tiek bagātināta valoda, grāmata māca domāt, analizēt, vērtēt, izteikt savas domas, atšķirt labo no sliktā (Helmane, 1976).

Runas attīstīšana bērniem pirmsskolā ir viens no grūtākajiem un sarežģītākajiem uzdevumiem, kas jāveic pedagogam ikdienā rotaļnodarbībās, ārpusnodarbībās visas dienas garumā pedagoģiskajā procesā. Runa ir valodas lietošanas process, ar kuras palīdzību tiek nodota informācija (Rozentāls, 1974).

Runas attīstīšana pirmsskolā notiek aktīvā darbībā, radot attiecīgo vidi dabas, apkārtējās pasaules un apkārtnes izzināšanā, iepazīstoties ar daiļliteratūru, runas attīstību un valodas apguvi veicot četrus etapos:

1. skaņu izrunas kultūras veidošana;
2. vārdu krājumu paplašināšana un aktivizēšana;
3. gramatiski pareizas runas veidošana;
4. stāstītmācīšana (Boša, 1991).

Katrā etapā runas attīstīšanā ir uzdevumi, kas jāveic aktīvi darbojoties. Uzdevumi skaņu izrunas kultūras veidošanā:

1. vingrināt artikulācijas aparātu valodas skaņu artikulēšanā;
2. vingrināties dzimtās valodas skaņu pareizu izrunu atbilstoši ortoēpijas normām – mācība par pareizu runu;
3. attīstīt prasmi brīvi stāstīt, atstāstīt, runāt par redzēto, dzirdēto izsakot savu attieksmi ar mīmikas palīdzību un balss intonāciju;
4. vingrināt dzirdi, fonemātisko uztveri izmantojot dažādus vingrinājumus, rotaļas un spēles, piemēram, didaktiskās spēles un rotaļas, tautas rotaļas, dziesmas, tautas dziesmas, daiļliteratūru, sižeta lomu rotaļas runas un valodas prasmju attīstīšanai (Kaņepēja, 2003).

Uzdevumi vārdu krājuma paplašināšanā un aktivizēšanā:

1. paplašināt aktīvo un pasīvo vārdu krājumu;
2. veicināt un aktivizēt vārdu krājumu;

3. vingrināties lietot vārdus pēc to nozīmes, veicinot vārdu nozīmju izpratni.

Vārdu krājuma paplašināšanā un aktivizēšanā galvenais ir dabas, apkārtnes iepazīšana un izzināšana, daiļliteratūra, didaktiskās rotaļas sinonīmu un antonīmu apgūšanā, īpašības, darbības vārdu, lietvārdu apgūšanā un izmantošanā runā un valodā. Vārdu krājuma aktivizēšanā var izmantot dažādas tautas rotaļas, pasakas, minēt un pašiem bērniem sacerēt mīklas, sacerēt stāstījumus, pasakas atbilstoši tēmai (Boša 1999).

Uzdevumi gramatiski pareizas runas veidošanai:

1. veidot vārdus atbilstoši latviešu valodas likumiem, vingrināties dažādu vārdšķiru vārdu formu lietošanā;
2. vingrināties vienkāršu un saliktu teikumu veidošanā atbilstoši gramatikas likumiem, izmantojot morfoloģiju un sintaksi.

Morfoloģija – gramatikas nozare, kas apskata vārda locīšanu, darināšanu, sastāvu un vārda nozīmi (Paegle, 2003).

Sintakse – gramatikas nozare, kas pēta teikumus, teikuma struktūru, jeb teikuma uzbūvi (Ceplīte, Ceplītis, 1997).

Gramatiski pareizas runas veicināšanai un runas un valodas pilnveidošanai ieteicams izmantot dažādas didaktiskās rotaļas un spēles, dažādojot metodes un paņēmienus. Didaktiskās rotaļās un spēlēs iemācās vārdšķiru vārdu lietošanu un izpratni, piemēram, prievārdu lietošanai var izmantot dažādas rotaļietas, kas novietotas grupas telpā „uz” plaukta, „pie” puķu vāzes, „zem” galda, „aiz” grāmatām. Mācīt teikumu veidošanā prasmīgi iesaistīt lietvārdus, darbības vārdus, īpašības vārdus, piemēram, „Melnais kaķītis sēž uz plaukta”(Kaņepēja, 2003).

Stāstīšana atšķiras no ikdienas sarunām un pārrunām, stāstījums ir pārdomāts, sagatavots, lai varētu savu stāstījumu darīt zināmu citiem. Pedagoģis ir piemērs un paraugs stāstīt mācīšanās, stāstījuma veidošanā, kā arī stāstīšanā pēc attēla. Pats galvenais ir prasmīgi izvēlēties daiļliteratūru, atstāstot daiļdarbu izmantojot izlases atstāstīšanu, lai pedagoģis varētu secināt, kā bērns izpratis lasīto. Pirmsskolā daudz izmanto stāstīšanu pēc attēla, lai stāstījums būtu interesants, saistošs svarīga ir bērnu psihisko procesu attīstība– uztverei, domāšanai, domāšanas operācijām– analīzei un sintēzei (Boša, 1999).

Rotaļa vienlaicīgi attīsta bērnam dažādas jomas, tāpēc rotaļu augsti vērtē pedagoģiskajā un psiholoģiskajā literatūrā (Stangaine, 2014).

Bērncentrātajām rotaļām, jeb radošajām rotaļām– lomu, celtniecības, teatrālām un radošām rotaļām ir liela nozīme runas un valodas attīstībā, sadarbības prasmju attīstībā (Stangaine, 2014).

Lomu rotaļas– patstāvīga bērnu darbība, kurā bērns ir savas darbības saimnieks, bērns attēlo redzēto, dzirdēto, uzņemas konkrētu lomu, atsauc atmiņā un atveido sev svarīgus notikumus, parādot savas jūtas, kas ietekmējušas bērna prātu un jūtas, kas kalpo par paraugu lomai. Valodas un runas apguve rotaļā ietekmē bērna jūtu un intelektuālo attīstību (Миллер,1999).

Celtniecības rotaļas– attēlo ārējo pasauli, kuru paši pārveido pēc savas iekšējās iztēles, šādas prasmes noderēs, lai saprastu abstraktus jēdzienus. Celtniecības rotaļās bērni praktiski iepazīstas ar priekšmetisko vidi un to pielietojumu, celtniecības rotaļas sekmē bērna pašattīstību, jo bērni rotaļas procesā izvirza mērķi, plāno savu darbību, izmanto valodu, lai kopīgi apspriestos, sadarbotos, atlasa vajadzīgos darba materiālus, plānojot, atlasot, salīdzinot attīsta domāšanu, attīsta kustību koordināciju, vingrina savus muskuļus(Lieģeniece. 1995).

Teatrālās rotaļas– ir līdzīgas lomu rotaļām, atšķirība ir tikai tā, ka bērns pats rada savu sižetu attēlojot iedomātos, vai pasaku tēlus, teatrālās rotaļas sauc arī par *dramatizācijas rotaļām*– bērni izpilda lomas ar savu izteiksmes līdzekļu palīdzību, bērni paši runā dzied, dejo darbojas patstāvīgi attēlojot un izdzīvojot sava tēla dzīvi.

Režisoriskās rotaļas–darbojas ar sīko rotaļlietu komplektiem, lellēm spēlē leļļu teātri, ar leļļu palīdzību attēlo dažādas ainas, runā, vada lelles, izmaina balsis intonāciju, mīmiku (Dzintare, Stangaine, 2007).

Pirkstiņrotaļas–jo attīstītāka ir sīko pirkstu muskulatūra, jo attīstītāks ir bērns, jo attīstītāka ir runa un valoda, tāpēc liela uzmanība jāveltī sīko pirkstu muskulatūras attīstībai (Karpova, 1998).

Ieskatu izmantotā daiļliteratūrā–pasakas, stāstus, skaitāmpantus, ātrrunas tekstus, pirkstiņrotaļas, mīklas, runas aparāta vingrinājumus, kas tika izmantoti pedagoģiskajā procesā rotaļnodarbībās, ārpusnodarbībās, visas dienas garumā (sk. 2.pielikumā).

Secinājumi. Runa ir psihisks process, jo veiksmīgāka un ātrāka ir psihisko procesu attīstība: domāšana, uztvere, atmiņa, sajūtas un iztēle, jo ātrāk attīstās runa, kas ir galvenais saskarsmē, dialoga, monologa, iekšējās un ārējās runas veidošanā, pasaules izzināšanā un vispārējā bērna attīstībā, attīstībā kopveselumā. Ar runas un valodas palīdzību bērni apmainās ar informāciju, saprotas, dalās savā pieredzē, pārstrādā iegūto informāciju, mācās sadzirdēt, izprast sevi un citus. Galvenā darbības forma pirmsskolas bērniem ir rotaļa, kurā bērns attīsta savas prasmes, iemaņas, attīsta runu, veido dialogus ar rotaļu biedriem, notiek visu psihisko procesu attīstība.

Darba autore nākamajā apakšnodaļā apskatīs kompetences pieejas vārdu krājumu bagātināšanai.

1.3. Kompetences pieejas īstenošana vārdu krājuma sekmēšanai

Bērni ir unikālas personības, iegūst pieredzi izzinot un izpētot pasauli, izmēģinot dažādas lomas, bērns aug un attīstās, attīsta savas spējas un prasmes. Grūtības rada iepazīt pašam sevi, iepazīt apkārtējos ir vēl grūtāk un sarežģītāk. Bērna iekšējā pasaule atklājas tikai tad, ja ir pietiekama uzmanība, rūpes, mīlestība, vide, kurā bērns jūtas drošs un aizsargāts. Pirmsskolas izglītības mērķis ir sagatavot bērnus pamatizglītības apguvei, lai to panāktu ir jāattīsta bērnu individualitāte, saskarsmes spējas, sava Es apzināšanos, attīstīt vēlmi izzināt apkārtējo pasauli kopsakarībās. Pasauli bērns izzina ar sajūtām, aptausta, pagaršo, pasmaržo. Kompetences pieeja palīdzēs bērniem vieglāk apgūt, nosaukt, atcerēties, pazīt, attīstīt bērnu vārdu krājumu, domāšanu, visus izziņas un psihiskos procesus (Skola2030, 2019).

Saziņa notiek ar valodas palīdzību, klausās, runā, izsaka savas domas, savas emocijas, daiļliteratūra rada prieku un idejas, klausoties bērni savā prātā veido tēlus, pauž savu attieksmi, atbild uz jautājumiem. Skatoties attēlus grāmatās nosauc atpazīstamus priekšmetus un dzīvas būtnes, dažādas darbības. 2–3 gadu veci bērni runā īsos teikumus, atkārto skaņas un vārdus, mācās saklausīt dažādas intonācijas—priecīgs, dusmīgs, bēdīgs, bailīgs. Kompetences izglītības mērķis ir bērnu ieinteresētība pētīt, domāt, izzināt un secināt. Galvenais ir mācību saturs, satura pamatā ir caurviju prasmes—radošums, dažādu problēmu risināšana, kritiska, domāšana, sadarbība un citas prasmes. Kompetences izglītība paredz bērna brīvu darbību pedagoga organizētā darbībā visas dienas garumā, darba vides iekārtojums atbilstoši mācāmajai vielai, tēmai. Galvenā mācību organizācijas forma ir rotaļnodarbība (Skola 2030, 2019).

Darba autore uzskata, ka kompetences pieeja ikdienā rotaļnodarbībās palīdz bērniem ātrāk apgūt valodu, runas prasmes, pilnveidojas bērnu vārdu krājumus, attīstās visi psihiskie procesi, bērnu attīstība notiek vispusīgi.

Nākamajā nodaļā, darba autore pētīs jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma paplašināšnu.

2. Empīrisks pētījums par jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma paplašināšanu

2.1. Izmantotās metodes un pētījuma norise

Pētījuma mērķis: Teorētiski analizēt un praktiski izvērtēt bērnu vārdu krājuma paplašināšanas iespējas darba situācijās pirmsskolā.

Darba autore strādājot ar jaunākā vecuma bērniem lielu uzmanību pievērš bērnu intelektuālajai un vispusīgai attīstībai, domāšanai, atmiņai, uzmanībai, bērnu redzesloka paplašināšanai, apkārtējās pasaules izzināšanā un apgūšanā, ka ir pamats bērnu vārdu krājuma paplašināšanā un runas attīstībā kopumā.

Vārdu krājuma paplašināšanā ir svarīgi dažādot pedagoģisko procesu, svarīgi ir veicināt izziņas procesu attīstību izmantojot ikdienā daiļliteratūru, pētot dabu un likumsakarības dabā, izzinot apkārtni un sabiedriskās dzīves norises, rotaļājoties un spēlējoties, darbojoties ar dažādiem materiāliem tiek pakāpeniski veicināti visi izziņas procesi, bērnu vārdu krājuma paplašināšana un runas attīstība, bērns attīstās kopveselumā.

Pētījumā piedalās desmit bērni vecumā no diviem līdz trīs gadiem. Darba autore izzināja bērnu vārdu krājumu, runas prasmi, dialogrunu un stāstītprasmi, skaņu izrunu, prasmi klausīties, pastāstīt par redzēto dzirdēto, bērnu vispusīgo attīstību, sīko pirkstu muskulatūras attīstību darbojoties ar dažādiem priekšmetiem, kas sekmē runas attīstību. Izzinot, novērojot, pārbaudot bērnu vispusīgu attīstību, bērnu vārdu krājumu nepieciešama:

- individuāla pieeja katram bērnam;
- daiļliteratūras, nepieciešamo uzskates, izdales materiālu atlase un sagatavošana;
- skaidri un precīzi izskaidrot veicamo uzdevumu;
- runāt skaidri, lēni, mainot intonāciju, lai bērns saprastu;
- ieklausīties un labot nepareizu skaņu, vārdu izrunu, atbildes uz uzdotajiem jautājumiem.

Darba autore, ikdienas darbā, pirmsskolas iestādē ir novērojusi un izzinājusi, ka bērns sākot apmeklēt pirmsskolas iestādi sastopas ar daudzām nezināmām lietām, ienāk nezināmā, nepazīstamā sabiedrībā, bērnam tas ir ļoti sarežģīts laiks, jauni draugi, nepazīstama vide, priekšmeti, neziņa, var teikt, ka bērnam notiek sarežģītas sociāli psiholoģiskās pārmaiņas, bērnam nepieciešams laiks, lai pielāgotos, jeb adaptētos. Bērnam nepieciešams adaptēties jaunajā vidē, izzināt jaunās prasības, iesaistīties mācīšanas un audzināšanas procesā, rast saskarsmi ar jaunajiem draugiem un pieaugušajiem, tāpēc arī katram bērnam adaptācija notiek citādāk, vieni

adaptējas ātri, citi ilgstoši, izraisot sevī emocionālus pārdzīvojumus. Bērniem pētāmajā grupā ir dažādas zināšanas, prasmes un iemaņas, pētījums notiks trīs posmos:

- pirmajā posmā tika izziņātas un fiksētas bērnu runas prasmes, vārdu krājums, prasme klausīties, atbildēt uz jautājumiem, dialogruna un monologruna, teikumu veidošana, sīko pirkstu muskulatūras attīstība, izziņas procesu attīstība;
- otrajā posmā rotaļnodarbībās un visas dienas garumā, tika izmantoti daiļdarbi, dažādi uzdevumi, rotaļas un spēles vārdu krājuma paplašināšanai, izziņas procesu – domāšanas, uzmanības, atmiņas, iztēles un bērna vispusīgās attīstības veicināšanā;
- trešajā posmā tika apkopotas bērnu zināšanas, prasmes un iemaņas runas un valodas attīstībā vārdu krājumu paplašināšanā un bagātināšanā, prasme iegūtās zināšanas pielietot ikdienā rotaļnodarbībās, rotaļās, kontaktējoties ar pieaugušajiem, rotaļu biedriem.

Pētījuma metodes: individuālais darbs, pedagoģiskā novērošana, pedagoģisko procesu rotaļnodarbībās analīze, bērnu vārdu krājumu, runas un valodas analīze, datu statistiskā apstrāde.

Teorētiskajā pētījumā – tika izziņāti un ņemti vērā latviešu un ārzemju psihologu, pedagoģu (I. Lieģenieces, I. Odiņas, G. Svences, V. Reņģes, Ļ. Vigotska, Ž. Piažē, M. Bahtina, Elkoņina un citu) zinātniskie pētījumi un ieteikumi par pētāmo tēmu, kas palīdzēja izziņāt, bērnu spējas jaunākajā pirmsskolas vecumā, palīdzēja izplānot pedagoģisko procesu rotaļnodarbībās vārdu krājuma paplašināšanā, runas, izziņas procesu attīstībā, vispārējā attīstībā.

Empīriskās metodes: Darba autore pedagoģiskajā pētniecībā izmanto trīs veidu metodes – vispār teorētiskās pētīšanas metodes empīriskās un matemātiskās metodes, kur katrai metodei ir sava noteikta darbība, jeb funkcija. Pedagoģiskās pieredzes izpētē no empīriskajām pētniecības metodēm visizplatītākās ir: novērošana, pārrunās, intervija, anketēšana un citas.

Novērošana – plaši lieto pedagoģiskajā praksē, tā ir viena no izplatītākajām pedagoģisko pētījumu metodēm. Ar šīs metodes palīdzību pedagogs iepazīst savus audzēkņus dabiskos apstākļos tiešā uztveres ceļā, tā liekas vienkārša, bet tomēr pedagoģiskā novērošana zināmā mērā ir sarežģīta. Metodes grūtības galvenokārt ir tās, ka uzmanība jāvirza uz tām pedagoģiskā procesa vai parādības pusēm un detaļām, kas atbilst novērošanas mērķim, tai pašā laikā vienlaikus aptverot visu pedagoģisko procesu (Albrehta, 1998).

Ekperiments ir noderīga izpētes metode, ko var veikt vairākās sērijās, kurās ir atšķirīgi uzdevumi, kā arī radīt dažādas situācijas rotaļās un spēlēs, piemēram, didaktiskās rotaļas un spēles palīdz attīstīt psihiskos procesus – uzmanību, domāšanu, atmiņu, vērīgumu, sīko pirkstu

muskulatūru. Bērniem tiek piedāvāta daiļliteratūra, attēli, pasaku tēlu attēlošana un citi uzdevumi, lai sekmētu bērnu vārdu krājuma paplašināšanu. *Pedagoģiskais eksperiments* – viena no zinātniskās izziņas metodēm, kurā aktīvu līdzdalību ieņem pētnieks, kurš reģistrē atbilstošas izmaiņas pētāmajā objektā. Būtiska sastāvdaļa eksperimentā ir novērošana, kur tiek izmantoti dažādi veidi – pārrunas, atbildes uz jautājumiem, uzdevumi, rotaļas un spēles bērnu vārdu krājuma paplašināšanā, runas un valodas attīstībā, dažādu prasmju un iemaņu attīstībā (Skujiņa, Beļickis, Blūma, Kože, Blinkena, 2000, Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca).

Ikdienā rotaļnodarbībās lasot daiļliteratūru, attēlojot dažādus literāros tēlus, veicot uzdevumus, stāstījumus pēc attēla, atbildot uz jautājumiem, rotaļājoties un spēlējoties tiek izzināts bērnu vārdu krājums, skaņu un vārdu izruna, vārdu krājuma pilnveidošanās, runas un valodas attīstība. Katru dienu tiek veikti pētījumi un rezultāti fiksēti, lai izzinātu, kas mainījies bērnu runas attīstībā, kā paplašinās bērnu vārdu krājums. Izpēte nepieciešama, lai zinātu kādus uzdevumus, rotaļas un spēles izvēlēties. Daiļliteratūras, skaitāmpantu, tautas dziesmu, ātrrunas vingrinājumus, uzdevumus (sk. 2.pielikumā).

Darba autore strādājot pēc jaunās „Pirmsskolas izglītības programmas”, kurā liels uzsvars tiek likts uz kompetencēm bērnus iesaistot aizraujošās mācībās, patstāvīgā darbībā, pētnieciski izziņošā darbībā attīstot bērnu prasmes, iemaņas, veicinot un attīstot domāšanu. Lielu uzmanību velta bērnu runas, valodas un vārdu krājuma paplašināšanai, prasmei gramatiski pareizi izteikt savas domas, stāstīt par redzēto dzirdēto, prasme atbildēt un uzdot jautājumus, kā arī tiek veicināta izziņas procesu attīstība. Veiksmīgi organizējot pedagoģisko procesu, tiek nodrošināta katra bērna pamat prasmju jeb kompetenču attīstība, bērnu attīstība kopveselumā.

Darba autore nākamajā apakšnodaļā veiks bērnu grupu raksturojumu un vārdu krājuma izpēti.

2.2. Pētāmās bērnu grupas raksturojums, vārdu krājuma izpētes aspekti

Pirmsskolas iestādes jaunāko vecuma grupu apmeklē astoņi bērni, kuru vecums ir no diviem līdz trīs gadiem. Bērnu attīstība, prasmes un iemaņas ir dažādas, tāpat ir dažāds vārdu krājums, skaņu un vārdu izruna, teikumu veidošana, sīkās pirkstu muskulatūras attīstība. Bērni ir kustīgi, patīk rotaļāties un spēlēties, labprāt darbojas ar dažādiem dabas materiāliem, zīmē, veido no plastilīna, ir vēlme uzzināt kaut ko jaunu, labprāt klausās pasakas, cenšas ar mīmiku, roku kustībām attēlot dažādus personāžus, ar vienu vārdu cenšas pateikt savu attieksmi pret personāžu, piemēram, slikts, labs, dusmīgs utt., patīk dažādas kustību rotaļas, pirkstiņrotaļas. Rotaļas ir bērna dzīves jēga, kurās bērns, kurš ir augošs, izmēģina savas spējas, prasmes un

ieņem. Bērnu vārdu krājuma paplašināšanu saistībā ar bērnu darbošanos ikdienā rotaļnodarbībās (sk. 3 pielikumu).

Bērnu raksturojums, bērnu vārdi mainīti.

Amanda – divi gadi astoņi mēneši, pirmsskolas iestādi apmeklē otro gadu. Kautrīga, lēni adaptējas, uzticas vienam no pieaugušajiem. Runā klusā, skaidrā un smalkā balsī, vārdu krājums atbilst vecumam, veido teikumus atbilstoši savam vecumam, atbild un uzdod jautājumus ar vienu vai diviem vārdiem, prot pateikt savas vēlmes. Saklausa vārdā pirmo skaņu, veido sev zināmus vārdus ar saklausīto skaņu. Veic vienkāršus pašapkalpošanās darbus. Patstāvīga, labprāt spēlējas vienatnē vai ar savu draudzeni Esteri. Patīk rotaļāties ar lellēm, klusi sarunājas un māca lelles atdarinot pieaugušos. Labprāt darbojas ar dabas materiāliem, šķiro tos pēc lieluma. Ģimenē trešais bērns.

Anete – divi gadi trīs mēneši, pirmsskolas iestādi apmeklē otro gadu. Meitene ir ļoti aktīva, aktīvi piedalās rotaļnodarbībās, ārpusnodarbībās, rotaļās un spēlēs, patīk uzņemties iniciatīvu, dažkārt kļūst neiecietīga, ja kāds neizpilda viņas vēlmes. Runā skaidri, saprotami, uzdod jautājumus un atbild uz jautājumiem ar diviem vārdiem. Runā lieto vienkāršus teikumus, kuros ir divi vai trīs vārdi. Cenšas pastāstīt par to ko redzējusi, ne vienmēr saklausa pieaugušā lasīto vai teikto, ne vienmēr saklausa vārdā pirmo skaņu, grūtības ar skaņu veidot vārdus. Darbojas ar dabas materiāliem, nepatīk šķirot sīkos dabas materiālus, vēl nav pilnībā attīstījusies sīkā pirkstu muskulatūra. Veic vienkāršus pašapkalpošanās darbus. Ģimenē trešais bērns.

Gusts – divi gadi viens mēnesis, pirmsskolas iestādi apmeklē otro gadu. Zēns ir ļoti kluss, mierīgs, labprāt spēlējas un rotaļājas vienatnē, aiz sevis sakārto darbošanās vietu un noliek vietā rotaļlietas, nekad nekonfliktē ar grupas biedriem. Labprāt piedalās rotaļnodarbībās un ārpusnodarbībās, rotaļās un spēlēs, kuras organizē pieaugušais. Runā un atbild uz jautājumiem tikai tad, ja pieaugušais uzdod tiešus jautājumus, pats jautājumus neuzdod. Uzmanīgi klausās pieaugušā stāstīto, lasīto, atbild ar vienkāršiem teikumiem, kas sastāv no diviem līdz trīs vārdiem. Labprāt darbojas ar lieliem dabas materiāliem un lieliem priekšmetiem, nepatīk darboties ar sīkiem materiāliem, jo vēl nav attīstījusies pilnībā sīkā pirkstu muskulatūra. Vārdu krājums atbilst vecumam. Veic vienkāršus pašapkalpošanās darbus. Pirmais bērns ģimenē.

Reinis – divi gadi pieci mēneši, pirmsskolas iestādi apmeklē otro gadu. Zēns ir ļoti sabiedrīks, skaļš, aktīvs, šad un tad nonāk konfliktos ar kādu no grupas biedriem. Iesaistās visās aktivitātēs, rotaļājas un spēlējas ar visiem grupas biedriem, kā arī labprāt darbojas vienatnē. Loti patīk un ilgstoši var krāsot ar krāsu zīmuļiem, flomāsteriem un krītiņiem izkrāsojot sīkās detaļas. Vārdu krājums atbilst bērna vecumam, vārdus izrunā pareizi. Atbild uz

jautājumiem veidojot teikumus no diviem līdz trīs vārdiem, uzdod vienkāršus jautājumus, kas sastāv no diviem vārdiem. Ne vienmēr var noklausīties pedagoga stāstījumu, lasījumu un teikto līdz galam, pietrūkst uzmanības. Darbojas ar dažāda lieluma un formas materiāliem, šķiro tos pēc lieluma. Veic vienkāršus pašapkalpošanās darbus. Ģimenē otrais bērns, liela gadu starpība – deviņpadsmit gadi.

Pēteris – divi gadi seši mēneši, pirmsskolas iestādī apmeklēja otro gadu. Adaptācijas periods bija grūts, ilgi nevarēja pierast pie jaunā režīma. Pēteris ir kluss, mierīgs, labprāt komunicē ar grupas biedriem, patīk rotaļāties un spēlēties, īpaši patīk darboties ar lielo celtniecības materiālu, labprāt darbojas ar dabas materiāliem, piedalās rotaļnodarbībās, uzmanīgi klausās pieaugušā stāstījumā, lasījumā, atbild uz jautājumiem ar īsiem teikumiem, kas sastāv no personas vietniekvārdiem, darbības vārdiem, cenšas uzliktos uzdevumus rotaļnodarbībās un ārpusnodarbībās izpildīt akurāti, ja kaut kas neizdodas, pārdzīvo. Vārdu krājums atbilst bērna vecumam. Veic vienkāršus pašapkalpošanās darbus. Ģimenē pirmais bērns.

Edvards – divi gadi pieci mēneši, pirmsskolas iestādī apmeklēja otro gadu, labi adaptējās. Nepatīk spēlēties un rotaļāties vienatnē, labi komunicē ar visiem grupas biedriem. Runa neskaidra, grib visu izstāstīt par redzēto, dzirdēto, piedzīvoto ātrā tempā, līdz ar to grūti saprast izteikto domu, ātri runājot, neizrunā skaņu „r,” skaņas „r” vietā lieto vārdos skaņu „l.” Darbojas ar lielajiem celtniecības materiāliem un citiem lieliem priekšmetiem, rotaļlietām, dabas materiāliem, nepatīk darboties ar sīko materiālu, īpaši nepatīk vērt, tīt kamolus, šķirot sīkos dabas materiālus. Sīko pirkstu muskulatūra vāji attīstīta. Uztver stāstīto, lasīto, atbild uz jautājumiem ar teikumiem, kas sastāv no diviem līdz trīs vārdiem, atbildēs pārsvarā lieto personas vietniekvārdus un darbības vārdus, uzdod jautājumus, kas sastāv no viena vai diviem vārdiem. Pašapkalpošanās iemaņas attīstās. Ģimenē pirmais bērns.

Sofija – divi gadi pieci mēneši, pirmsskolas iestādī apmeklēja otro gadu. Ļoti labi komunicē ar visiem grupas biedriem, nekad nekonzfliktē, labprāt rotaļājas un spēlējas ar grupas biedriem, kā arī vienatnē atdarinot pieaugušos. Sofijai ir skaļa, spalga, smalka balss, runā ātri, bieži grūti saprast, ko meitene grib pateikt, ātri runājot nevar saprast izteikto, stāstīto. Labprāt stāsta par redzēto, dzirdēto, piedzīvoto, runā īsos teikumos, atbild uz jautājumiem un uzdod jautājumus, kuri sastāv no viena līdz trīs vārdiem. Labprāt iesaistās rotaļnodarbībās, ne vienmēr uzmanīgi var noklausīties pieaugušā stāstījumu, lasīto vai uzdoto uzdevumu līdz galam. Ātri sāk uzdoto darbu, ātri grib pabeigt un sākt citu darbu. Ne vienmēr aiz sevis atstāj visu kārtībā. Patīk darboties ar dažādiem materiāliem, šķirot dabas materiālus. Veic vienkāršus pašapkalpošanās darbus. Ģimenē pirmais bērns.

Estere – divi gadi vienpadsmit mēneši, pirmsskolas iestādi apmeklē otro gadu. Meitene ir klusa, mierīga, labprāt rotaļājas un spēlējas ar visiem grupas biedriem, dalās ar savām rotaļlietām, kas atnestas no mājām. Patīk iesaistīties dažādās aktivitātē, rotaļnodarbībās un ārpusnodarbībās, ir uzmanīga, uzmanīgi ieklausās un klausās pieaugušā teiktajā, stāstījumā, lasījumā, cenšas uzdotos uzdevumus veikt rūpīgi un lēni. Atbild ar īsiem teikumiem uz jautājumiem, kuri sastāv no viena līdz trīs vārdiem, pārsvarā atbildēs lieto personu vietniekvārdus un darbības vārdus. Stāsta par redzēto, piedzīvoto, dzirdēto runā lieto vienkāršus nepaplašinātus teikumus, vārdu krājums atbilst vecumposmam. Labprāt darbojas ar dažādiem materiāliem, patīk vērt savām lellēm krelles no dabas materiāliem. Cenšas nolikt izmantoto materiālu vai rotaļlietas, aiz sevis atstāj visu kārtībā. Veic pašapkalpošanās darbus. Ģimenē pirmais bērns.

Darba autore vērtējot bērnu runas attīstību, vārdu krājumu paplašināšanu rotaļnodarbībās izziņas procesā izvirza kritērijus. Tiek vērota bērnu runas, valodas un vārdu krājuma attīstība visas dienas garumā rotaļnodarbībās, ārpusnodarbībās, rotaļājoties, pastaigas laikā, darbojoties ar dabas materiāliem un citiem materiāliem, uzdot jautājumus, klausoties bērnu stāstījumos. Izvirzītie kritēriji palīdzēs darba autorei veikt pētījumu:

1. Valoda uztvere:

- Klausās un saklausa pieaugušā stāstījumu, lasījumu, teikto.
- Saprot teikto, lasīto stāstīto, var paskaidrot.
- Saprot un izpilda dotos uzdevumus.
- Saklausa un atdarina dažādas skaņas.
- Prot atbildēt uz jautājumiem, uzdot jautājumus.

2. Runas attīstība:

- Izsaka savas domas, attieksmi par redzēto, dzirdēto, piedzīvoto.
- Pareizi izrunā skaņas, vārdus.
- Sarunā lieto lietvārdus, darbības vārdus, īpašības vārdus.
- Runā īsos teikumus.

Vērtējuma līmeņi: L– labi, V– vidēji, Bk– bieži kļūdās.

L –labi, 3 balles–bērns ar interesi klausās pieaugušā runā, stāstītajā un lasītajā, saprot dzirdēto, lasīto, var pastāstīt veidojot nelielu stāstījumu, pauž savas domas par dzirdēto, lasīto piedzīvoto, atbild uz jautājumiem, uzdod jautājumus, saklausa un atdarina skaņas, pareizi izrunā vārdus, runā teikumus, sarunā lieto lietvārdus, īpašības, darbības vārdus, darbojas ar dažāda lieluma un formas priekšmetiem, pirkstu kustība satverot priekšmetus ir precīza.

V –vidēji, 2balles– ne vienmēr spēj noklausīties pieaugušā stāstījumu, lasījumu līdz galam, ne vienmēr sadzird lasīto teikto, ne vienmēr var patstāvīgi veidot stāstījumu, atstāstīt par redzēto, dzirdēto, piedzīvoto, ne vienmēr var pabeigt uzdoto uzdevumu līdz galam, ne vienmēr saklausa skaņas, izrunā pareizi vārdus, atbild uz jautājumiem īsiem teikumiem, kas sastāv no dažiem vārdiem, ja patīk izlasītais, tad bērna stāstījums ir labs, sīkā pirkstu muskulatūra vēl jāattīstās, grūtības darboties ar sīko uzskates, izdales materiālu, ar sīkajiem priekšmetiem un dabas materiālie –tos šķirot pēc lieluma.

Bk– bieži kļūdās, 1 balle – pietrūkst interese klausīties pieaugušā lasītā, stāstītā, līdz ar to neizprot dzirdēto, neprot paust savu attieksmi un viedokli, pastāstīt par dzirdēto veidojot nelielu stāstījumu, uz jautājumiem atbild ar vienu vai diviem vārdiem, jautājumus pats neuzdod, vajadzīga pieaugušā palīdzība, uzdotos uzdevumus veic ar grūtībā, sīkā pirkstu muskulatūra vāji attīstīta, grūtības darboties.

Kompetences izglītība paredz bērnu brīvu darbošanos pedagoga organizētā darbībā, darba autore mēneša tēmas ietvaros, ieinteresēs bērnus izzināt vairāk par dažādiem dāržeņiem tos pētot, nosaucot, pastāstot, jautājot, lai izzinātu vēlamo, tiks iepazīstināti ar daiļliteratūru. Tēmas ietvaros tiks papildināts bērnu vārdu krājums, runas prasmju attīstība un veicināta visu psihisko procesu attīstība, kompetences pieejas rezultātā bērni attīstīs savu valodu un runu, pilnveidos vārdu krājumu, prasmi uzdot un atbildēt uz jautājumiem, izteikt savas domas par redzēto, dzirdēto, kā arī parāda savu attieksmi, savā runā, pret redzēto un dzirdēto ar emocijām un mīmiku.

Mēneša tēma. Dāržeņi.

Mērķis: Vairāk iepazīt un izzināt dažādus ikdienā lietojamus dāržeņus.

Uzdevumi:

- Veicināt bērnu runas prasmju attīstību, vārdu krājuma apjomu, stāstīt prasmi, pilnveidot domāšanu un atmiņu.
- Attīstīt prasmi dzirdēt, uztvert un saprast pieaugušā uzdevumus, jautājumus un pamudinājumus.
- Aktivizēt prasmi jautājumu uzdošanā, lai iegūtu vajadzīgo informāciju.
- Sniegt bērniem praktisku darbošanos, pētniecisko darbību, veicinot bērnu prasmi vērot, salīdzināt un izpausties.
- Sniegt zināšanas par dāržeņiem, rosināt izteikt savu attieksmi par dāržeņiem, to izmantošanu ikdienā.

Uzskates, darbošanās materiāli:

Dažādi dārzeni, augsne, plastmasas trauki, didaktiskie materiāli, materiāli zīmēšanai, aplicēšanai, veidošanai.

Rotaļnodarbību gaita (sk. 4.pielikumā).

Bērni dodas uz dabas stūrīti, kurā notiks sīpolu stādīšana. Noskaidro, kur stādīs, ko stādīs, kāpēc stādīs, kas izaugs, kur izaudzēto liks. Bērni patstāvīgi darbojas, stāstot, piemēram, sīpolu stāda zemē, jeb augsnē. Zeme ir mitra. Sīpolam vajag sauli. Sīpolam vajag dzert ūdeni. Tāpēc zemei jābūt mitrai (sk.2.attēlu).

2.attēls. Sīpolu stādīšana

Bērni tiek iepazīstināti ar zemi, zemes nozīmi, to pielietojumu, pēta augsni, iztausta. Darbojas kopā ar pieaugušo, ber zemi trauciņos, bērni tiek iepazīstināti ar sīpolu un sīpola uzbūvi–augš, sakne, mācās nosaukt un atšķirt auga daļas. Bērni paši liek sīpolu stādu zemē, pirms stādīšanas zemi aplej, darbojas pieaugušā vadībā (sk.3.attēlu).

3.attels. Sastādītie sīpoli

Kad sīpoli bija sastādīti, tos aplēja ar ūdeni.

Bērniem tika sniegts priekšstats par zemes auglību, jo auglīgāka zeme, jo sīpols augs veselīgāks, būs daudz loku, lai pārlicinātos, pedagogs sīpolu iestāda kastīnā ar smiltīm, vērojot bērni nonāca pie secinājuma, kādu augsni labāk izvēlētie, kāpēc sīpoli smilšu augsnē attīstās lēnāk un nav tik zaļi, kā auglīgā augsnē. Katru dienu tika veikti vērojumi un noskaidrots, kā aug lociņi, tika salīdzināts kariem sīpoliem lociņi aug ātrāk, kuriem lēnā, izdarīti secinājumi. Nedēļas laikā sīpola lociņi paaugās un tos varēja nogaršot, nosakot to garšu. Ikdienā bērni varēja patstāvīgi noraut lociņu un apēst.

Bērniem patīk šādas nodarbības, kurās paši var darboties, pētīt, bērna attīstība notiek caur sajūtām.

Darba autore nākamajā apakšnodaļā apkopos pētījumā veiktos rezultātus.

2.3.Pētījuma rezultātu analīze

Savlaicīga bērnu runas attīstība ir atkarīga no bērnu aktivitātes, darba autore pētīja bērnus aktīvā darbībā, mainīgos apstākļos, izzinot kā bērni savstarpēji sarunājas, tās bija rotaļas, spēles. Runas attīstība nav tikai runāšana, tāpēc arī darba autore vēroja kā bērni klausās, uztver lasīto daiļliteratūru, teikto, kā teiktais, lasītais ir saprasts. Tika doti daudzveidīgi bērniem interesanti uzdevumi, darbības veidu maiņas, ieinteresējot bērnus un motivēt par veicamo runāt, pastāstīt, dalīties ar savām izjūtām par padarīto, redzēto, dzirdēto un piedzīvoto.

Pētījuma sākumā iegūtie rezultāti runas, valodas un vārdu krājuma attīstībā atspoguļoti (sk. 5. tabulu).

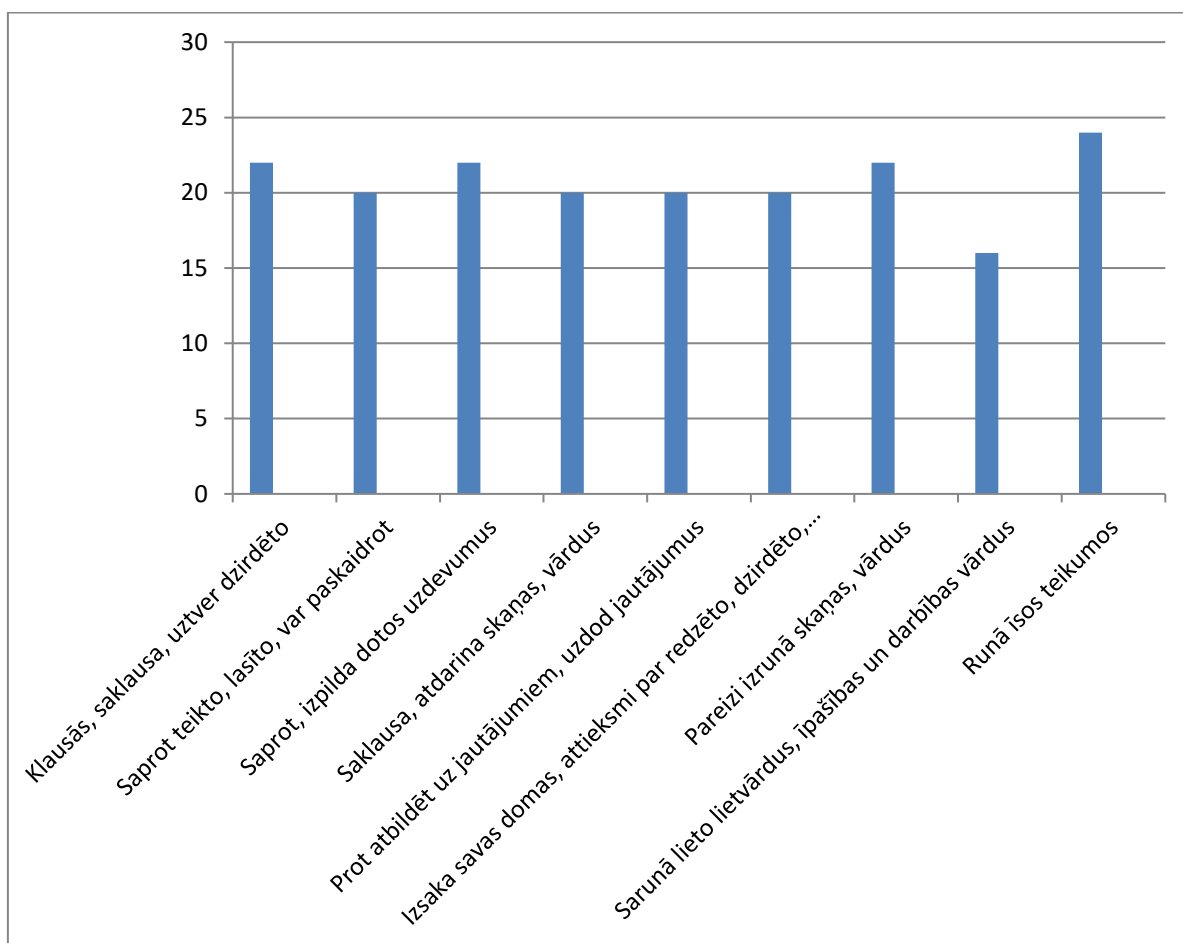
5.tabula. Bērnu valodas un runas attīstība pētījuma sākumā

Bērnu vārdi	Valoda					Runa				
	Klausās, saklusa, uztver dzirdēto	Saprot teikto, lasīto, var paskaidrot	Saprot, izpilda dotos uzdevumus	Saklusa, atdarina skaņas, vārdus	Prot atbildēt uz jautājumiem, uz doļjautājumiem	Izsaka savas domas, attieksmi par redzēto dzirdēto, pieredzi	Pareizi izrunā skaņas, vārdus	Sarunā lieto lietvārdus, īpašības, darbības vārdus,	Runā īsos teikumus	Kopā
<i>Amanda</i>	3	3	2	3	3	2	3	2	3	24
<i>Anete</i>	3	3	3	2	3	3	2	2	3	24
<i>Gusts</i>	3	2	3	3	2	2	3	2	3	23
<i>Reinis</i>	2	2	3	3	2	3	3	2	3	23
<i>Pēteris</i>	3	3	3	2	2	2	3	2	3	23
<i>Edvards</i>	3	2	3	2	2	3	2	2	3	22
<i>Sofija</i>	2	2	2	3	3	2	3	2	3	22
<i>Estere</i>	3	3	3	2	3	3	3	2	3	25
<i>Kopā</i>	22	20	22	20	20	20	22	16	24	186

Tabulā (skatīt 5.tabulu) tiek atspoguļota bērnu runas, valodas un vārdu krājuma attīstības izpēte pētījuma sākumā, tika novērtētas katra bērna prasmes runas, valodas un vārdu krājuma attīstībā, vērtējums tika veikts pēc darba autorei sastādītajiem vērtēšanas kritērijiem, vērtējumu L– labi, 3balles, jeb 3 punktus bērni ieguva, ja klausās, uztver dzirdēto, saprot lasīto, dzirdēto, teikto, prot paskaidrot, izprot un veic uzdevumus, saklusa dažādas skaņas un

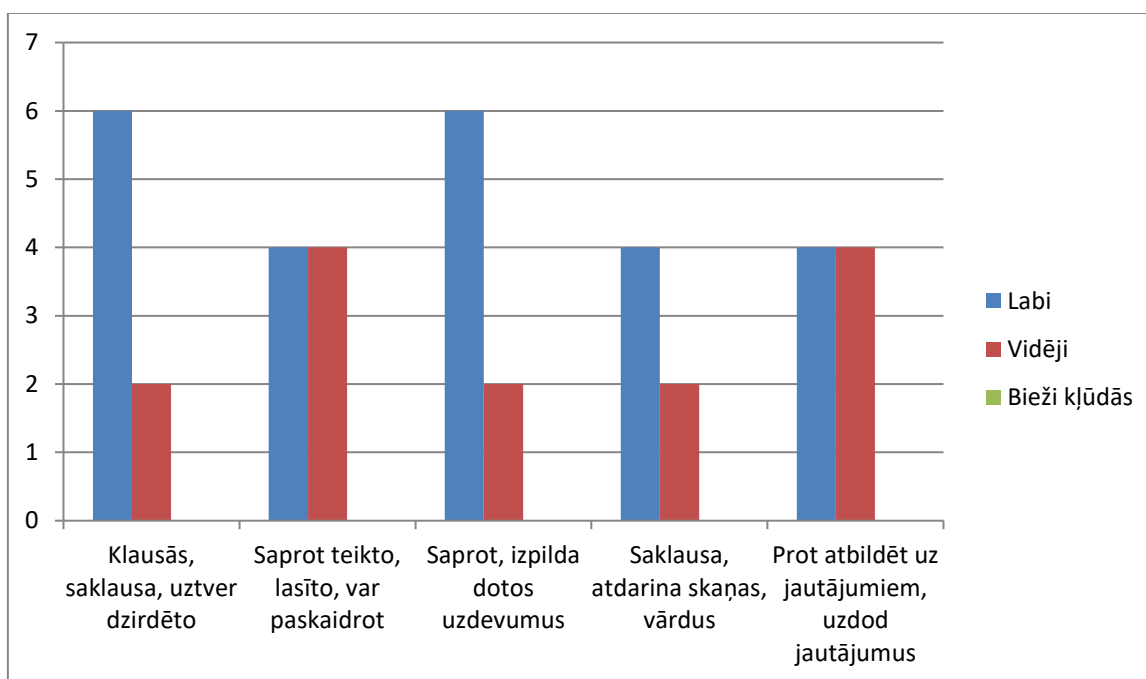
prot tās atdarināt, prot atbildēt uz jautājumiem, uzdot jautājumus, prot izteikt savas domas, viedokli par redzēto, dzirdēto, lasīto, pareizi izrunā skaņas, vārdus, izrunā lieto lietvārdus, darbības vārdus, īpašības vārdus veido teikumus atbilstoši savam vecuma posmam. Vērtējumu– V–vidējs, 2balles, jeb 2 punktus bērni ieguva, ja bērni ne vienmēr spēj noklausīties līdz galam pedagoga teiktajā, stāstītajā, lasītajā, nav visu uztvēruši visu dzirdēto, redzēto, līdz ar to nevar atbildēt uz visiem jautājumiem par dzirdēto, lasīto, nesaklusa visas skaņas, neizrunā visas skaņas, vienmēr neprot izteikt savu viedokli par redzēto dzirdēto, lasīto, teikumi sastāv no diviem vārdiem vai trīs vārdiem. Vērtējumu– Bk– bieži kļūdās, jeb 1 balli, 1 punktu ieguva bērni, kuri bieži kļūdās, neizrunā vairākas skaņas, atbild uz jautājumu ar vienu vai diviem vārdiem, grūtības uzdot jautājumus, izruna neskaidra, nepietiekams vārdu krājums, lai izteiktu savu attieksmi pret redzēto dzirdēto, lasīto, nepietiekošs vārdu krājums, ne vienmēr izprot uzdoto uzdevumu, līdz ar to grūtības to veikt, sarunā lieto pārsvarā vietniekvārdus un darbības vārdus.

Bērnu runu un vārdu krājuma attīstības pētījuma sākumā skatīt 4. attēlā. Trešajā attēlā redzams maksimālais punktu skaits, ko varēja iegūt bērni katrā no kritērijiem, tas ir 27 punktus.

4.attēls. Bērnu valodas uztvere un runas attīstība

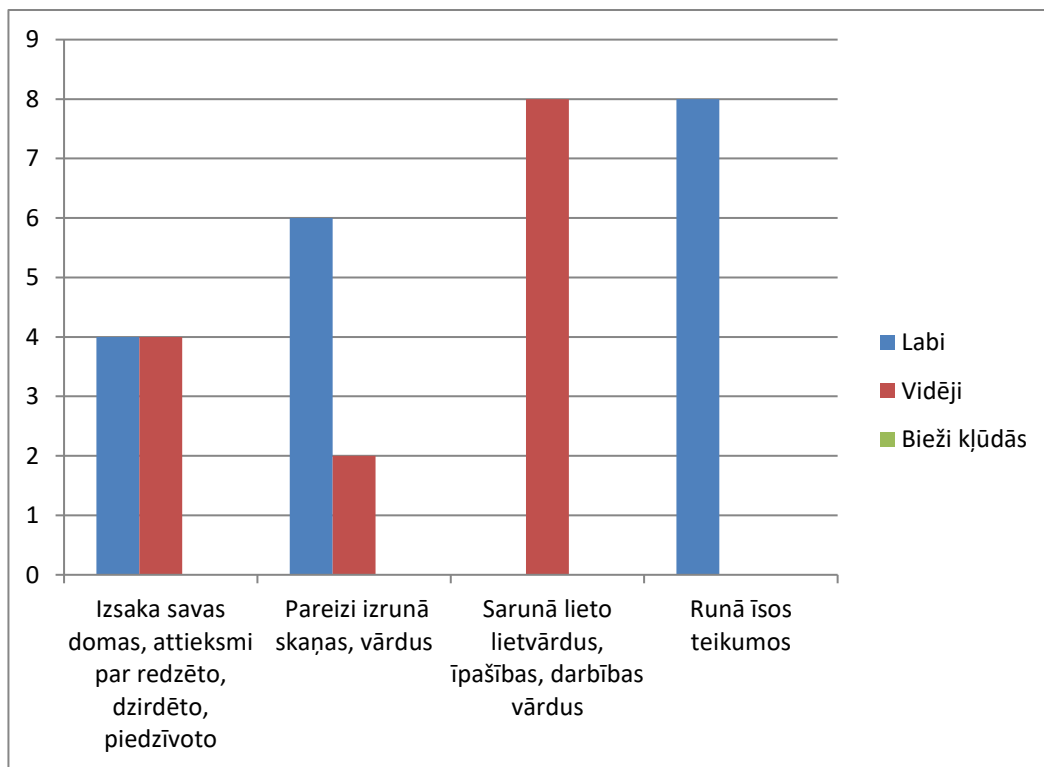
Attēlā redzams, ka pedagogam jāturpina darbs visās darbības jomās, lai iegūtu labus rezultātus un prasmīgi attīstītu valodu, runas, paplašinātu vārdu krājumu. Klausās, saklausa un labi uztver dzirdēto– Amanda, Anete, Gusts, Pēteris, Edvards un Estere. Vidējo vērtējumu ieguvuši– Reinis un Sofija, tas tāpēc, ka pietrūkst uzmanības, gribas runāt pa vidu, tāpēc ne vienmēr saklausa un uztver dzirdēto līdz galam. Visi bērni saprot lasīto stāstīto, šad un tad rodas grūtības paskaidrot lasīto– Gustam, Reinim, Edvardam un Sofijai. Bērni saprot un cenšas izpildīt dotos uzdevumus– Amanda bieži sāk pildīt uzdevumus ar pedagoga uzmundrinājumu, jo baidās kļūdīties, Sofija– ne vienmēr noklausās līdz galam, grib ātri sākt un ātri pabeigt. Vārdus saklausa visi bērni, grūtības ir ar vārda pirmās skaņas saklausīšanu un nosaukšanu, pārsvarā nosauc nevis pirmo skaņu, bet divas pirmās vārda skaņas, piemēram, vārds– „suns,” nosakot pirmo skaņu saka–„su” –Anete, Pēteris, Reinis, Edvards. Visi bērni atbild uz jautājumiem, ne vienmēr var uzdot jautājumus– Gusts, Reinis, Pēteris, Edvards. Grūtības izteikt savas domas par dzirdēto, redzēto, piedzīvoto ir Amandai, Gustam, Pēterim, Sofijai, piemēram, „Man patika.” Pedagoģs: „Kas tev patika?” atbild–„Nu, viss.” utt. Grūtības ar skaņas „r” izrunu vārdos ir Edvardam, īpaši tad, ja savu domu grib pateikt ātrāk, apmeklē logopēdu. Bērni sarunā lieto teikumus, kuri sastāv no diviem līdz trīs vārdiem attēlā redzami pētījumi bērnu valodas attīstībā (sk. 5.attēlu).

5.attēls.Valodas uztvere

Bērniem ikdienā tika doti dažādi uzdevumi, spēlētas spēles, didaktiskās rotaļas, lasīti stāsti un pasakas, minētas mīklas, bērni mācījās uzdot savas sadomātās mīklas. Atdarināja skaņas, dalīja vārdus zilbēs, piemēram, sī–po–li, kar–tu–pe–lis. Veidoja vārdus no skaņām,

atbildēja un uzdeva jautājumus bieži vien daiļdarba lasīšanas laikā, izvērsās neliela diskusija, bērni centās atbildēt uz jautājumiem, noskaidrot, izzināt. Bērni atbildot uz jautājumiem pārsvarā lieto lietvārdus, darbības vārdus un prievārdus, piemēram, „Kāds dārzeņis ir groziņā?” atbild „Kartupelis.” „Kāds ir kartupelis?” „Liels, mazs.” „Kā sauc šo dārzeņi?” atbild „Sīpols.” „Kāds ir sīpols?” atbild „Resns.” Kopīgi mācās veidot teikumus, piemēram, „Grozā ir kartupelis.” „Sīpols ir tik pat liels kā kartupelis.” utt. Diagrammā redzami pētījumi runas attīstībā (sk. 6.attēlu).

6.attēls. Runas attīstība

Bērni labprāt klausās pasakas stāstus, runā dzejoļus, skaitām pantus, stāsta par piedzīvoto, redzēto, dzirdēto, īpaši tas notiek rīta cēlienā, kad bērni ierodas pirmsskolas iestādē. Bērni vēlas izstāstīt, ko redzējuši, kas jauns ir viņu mājās, ko darījuši, ko ēduši, kādus darbus mājās darījuši, kā palīdzējuši mammai gatavot ēst. Labi un saprotami savas domas par redzēto, dzirdēto, piedzīvoto stāsta Anete, Reinis, Edvards, Estere. Sofija grib visu ātri, ātri izstāstīt, tāpēc brīžiem grūti saprast redzēto, piedzīvoto, Amanda un Pēteris runā klusu it kā baidītos ne tā pateikt par saviem vērojumiem, Gusts nelabprāt stāsta, ja pajautā, tad atbild, Gustu pārsvarā interesē darbošanās ar dažādiem priekšmetiem. Edvardam grūtības rada skaņas „r” izruna, lēni runājot un atkārtojot vārdus lēnā tempā izrunā skaņu „r”, ātri runājot skaņas „r” vietā izrunā skaņu „l,” Anetei vēl ir grūtības vārdā pirmās skaņas saklausīšanu un noteikšanu, kā arī nosaukt vārdus ar attiecīgo skaņu. Visi bērni vairāk vai mazāk runā īsos teikumus, jāturpina stādāt pie

vienkārši paplašinātu teikumu lietošanas sarunās, lietvārdu, īpašības vārdu iesaistīšanas teikumos. Rotaļas, spēles, daiļliteratūra, skaitāmpantiņi un pirkstiņrotaļas, kuras tika izmantotas tēmas ietvaros (sk. 3.pielikumu).

Secinājumi. Darba autore izanalizējot pētījuma rezultātus, secina, ka svarīgi ir attīstīt visus izziņas procesus— domāšanu, uzmanību, atmiņu, uztveri, dzirdi, iztēli, prasmi līdzdarboties, patstāvīgi darboties, attīstīt sīko pirkstu motoriku, kas ir svarīgs nosacījums runas un valodas attīstības veicināšanā. Svarīga ir arī vide, kurā bērni var darboties, izmēģināt, lai patstāvīgi nonāktu pie rezultāta, izdarītu savus secinājumus. Rotaļājoties un spēlējoties bērni attīsta domāšanu, kas savukārt veicina runas un valodas attīstību. Liela nozīme ir dažādām didaktiskām spēlēm vārdu krājuma paplašināšanai, stāstīt un atstāstīt prasmei, teikumu veidošanai. Nepieciešams attīstīt prasmi klausīties un sadzirdēt attīstot dzirdi, prasme saklausīt skaņas vārdos, skaņas apkārtējā vidē atdarināt tās, pareizi izrunāt skaņas, lai to panāktu pedagogam jāsameklē atbilstoša daiļliteratūra, skaitāmpanti, dažādi ātrrunas vingrinājumi. Klausoties daiļdarbus bērni attīsta dzirdi, salīdzina daiļdarbā attēloto ar sevis piedzīvoto, redzēto, dzirdēto, veido stāstījumu, kas savukārt stāstot, atstāstot bagātina bērnu vārdu krājumu ar īpašības vārdiem, darbības vārdiem, apstākļa vārdiem, lietvārdiem, jaunvārdiem.

Tika veikts pētījums, pētījuma analīze, izdarīti secinājumi, izzinātās divu līdz trīs gadu bērnu prasmes un iemaņas, bērnu runas un valodas attīstība. Tika izzināta bērnu prasme klausīties, bērnu uztvere, uzmanība un prasme pastāstīt un izteikt savu attieksmi par redzēto, dzirdēto, novēroto, piedzīvoto un lasīto. Runas un valodas attīstībā tika izzināts bērnu vārdu krājums, lietvārdu, darbības vārdu un īpašības vārdu lietošana teikumu veidošanā, skaņu un vārdu pareiza izruna, skaņu saklausīšana, jautājumu uzdošanā un atbildēšanā uz uzdotajiem jautājumiem. Visas dienas garumā tiek plānotas dažādas nodarbes, didaktiskās rotaļas, spēles, pirkstiņrotaļas, darbošanās ar dažādiem materiāliem, iepazīti dārzeni, izzinātas to labās īpašības, lasīti daiļdarbi, veikti dažādi runas vingrinājumi, runāti dzejoļi, skaitāmpanti, lai veicinātu runas un valodas attīstību.

Tēma: Dārzeni

Nodarbībās, kopīgi ar bērniem, izrunājām, izpētījām, aptaustījām, izgaršojām, salīdzinājām pēc lieluma, formas sīpolus, bietes, kartupeļus, ķiplokus un citus dārzenus. Bērni mācījās tos nosaukt, noteikt krāsu, atpazīt dabā un attēlos. Bērni zīmēja, izkrāsoja savus mīļākos dārzenus, veidošanas nodarbībā veltnēja, rullēja, veidoja apaļas un garenas formas dārzenus, aplikācijas nodarbībās aplicēja katrs savu dārzeni, runas nodarbībās atbildēja uz jautājumiem, uzdeva jautājumus, tika lasīta un dramatizēta latviešu tautas pasaka „Rācenis,” runāja dzejoļus

un skaitāmpantus, rotaļājās un spēlēja didaktiskās spēles (izmantoto materiālu par tēmu „Dārzeni” (sk. 3.pielikumā)

Bērnu patstāvīgo darbošanos – sīpolu zīmēšanu, dažādu dārzeņu veltnēšanu, rullēšanu (sk. 7. 8. .9.10. attēlus). Rotaļnodarbības gaita. (sk. 4. pielikumā).

Rotaļnodarbības noslēgumā bērni patstāvīgi darbojas– ar smilšu lāpstiņām ieliek zemi katrs savā traukā, kuru pats ir izvēlējis, salīdzina sīpolus un mēģina pastāstīt, kas kopīgs, kas atšķirīgs, nosaka krāsu – balts, dzeltens, brūns, zils, šķiro sīpolus pēc lieluma, lielajā grozā katram bērnam ir savs trauciņš ar sīpoliem. Mēģina sašķirot sīpolus augošā kārtībā lietojot vārdus– liels, mazs. Kamēr bērni šķiro, pedagogs un „zaķis” izveido lielākus un mazākus caurumus traukos ar zemi. Bērni stāda lielākos sīpolus, lielākajos caurumos, mazākos mazākajos, piespiežot ar pirkstiņiem zemi ap sīpolu. Kad sīpoli sastādīti, tos aplaista un liek uz palodzes saulītē. Pārrunā, kāpēc jālaista, jāliek saulītē, ko augi saņem no saulītes, pedagogs savus sastādītos sīpolus, neaplaista un apsedz, tas tāpēc, lai bērni ikdienā varētu vērot, kas notiek kā aug, kāpēc saulītē uz palodzes un aplaistīti aug ātrā, kas notiek, ja augiem trūkst ūdens, gaissma un saule. Pēc darbošanās mazgā rokas, un iet rotaļā.

Bērni patstāvīgi var izvēlēties guaša, pasteļu krāšņus, akvareļkrāsas, savam radošajam mākslas darbam. Kad izvēle notikusi, bērni patstāvīgi darbojas izpaužot savas jūtas, prasmes (sk.7.attēlu).

7.attēls. Sīpolu zīmēšana.

Bērns stāsta, kādas krāsas un kāpēc tieši tādas izvēlējis, lai uzzīmētu savu iestādīto sīpolu. Var attēlā saskatīt bērna prieku, sajūsmu par padarīto.

Bērna komentāri– Sīpols ir liels. Sīpols brūns, (atbild uz jautājumu) vēl ar zemi, nav nožuvis. Zaļas lapas, (atbild uz jautājumu) atceros– lociņi. Iznāca viens brūnāks (sk. 8. attēlu).

8.attēls. Mans krāsainais sīpoliņš.

Bērni izvēlas darba materiālu sāls, mīkla, māls, plastilīns, var izvēlēties visus materiālus no kuriem izveidot savu dārzeni, tas ir dārzenis, kurš vislabāk garšo. Bērni izvēlēto materiālu veltnē, rullē, veido apaļas bumbas (sk. 9. attēlu).

9.attēls. Mans dārzenis- dažādu dārzeņu veltnēšana un rullēšana.

Bērni izvēlas darba materiālu sāls, mīkla, māls, plastilīns, var izvēlēties visus materiālus no kuriem izveidot savu dārzeni, tas ir dārzenis, kurš vislabāk garšo. Bērni izvēlēto materiālu veltnē, rullē, veido apaļas bumbas (sk. 10.attēlu).

10.attēls. Mans dārzenis- dažādu dārzeņu veltnēšana un rullēšana.

Materiāla izvēle savam dārzenim.

Bērns— Es gribu taisīt burkānu. Atbild uz jautājumiem, kopīgi ar pedagogu izzina, kāds izskatās burkāns, kur tas aug, kādā krāsā burkāns, laksti, burkānu pielietošana ikdienā mājās un pirmsskolas iestādē, kāpēc jālieto uzturā burkāni.

Darba autore secina, ka bērns attīstās caur sajūtām, bērni aptaustot, salīdzinot, stādot tiek iesaistīti attiecīgajā procesā, atdarinot pieaugušā darbības, bērni vieglāk apguva, saprata, mācījās. Bērniem ļoti patika šādas nodarbības, kurās bērni paši varēja piedalīties dažādās darbības situācijās, bērni bija atraisīti, priecīgi, komentēja, palīdzēja blakus stāvētājam, ja nepareizi darīja, komentēja, sarunājās savā starpā, uzdeva jautājumus, jo gribēja saņemt apstiprinājumu, ka pareizi veic doto uzdevumu. Ja bērni veic dotos uzdevumus ar prieku un tiek novērtēti, tad gribas atkārtot savas jaunapgūtās prasmes vēl un vēl.

Pētījuma beigās tika atkārtoti veikts izvērtējums, rezultāti fiksēti, bērnu runas un valodas prasmju attīstībā, uzmanības attīstībā, vārdu krājuma pilnveidē. Ar bērniem tika veiktas pārrunas, uzklasīti stāstījumi, daiļdarbu atstāstījumi, izzinātas prasmes atbildēt uz jautājumiem un uzdot jautājumus. Ikdienā bērni tika novēroti, novērojumi fiksēti un analizēti, tā izzinot bērnu valodas un runas attīstību, novērtēta bērnu attīstība kopveselumā. Valodas un runas attīstību pētījuma beigās skatīt 6.tabulā.

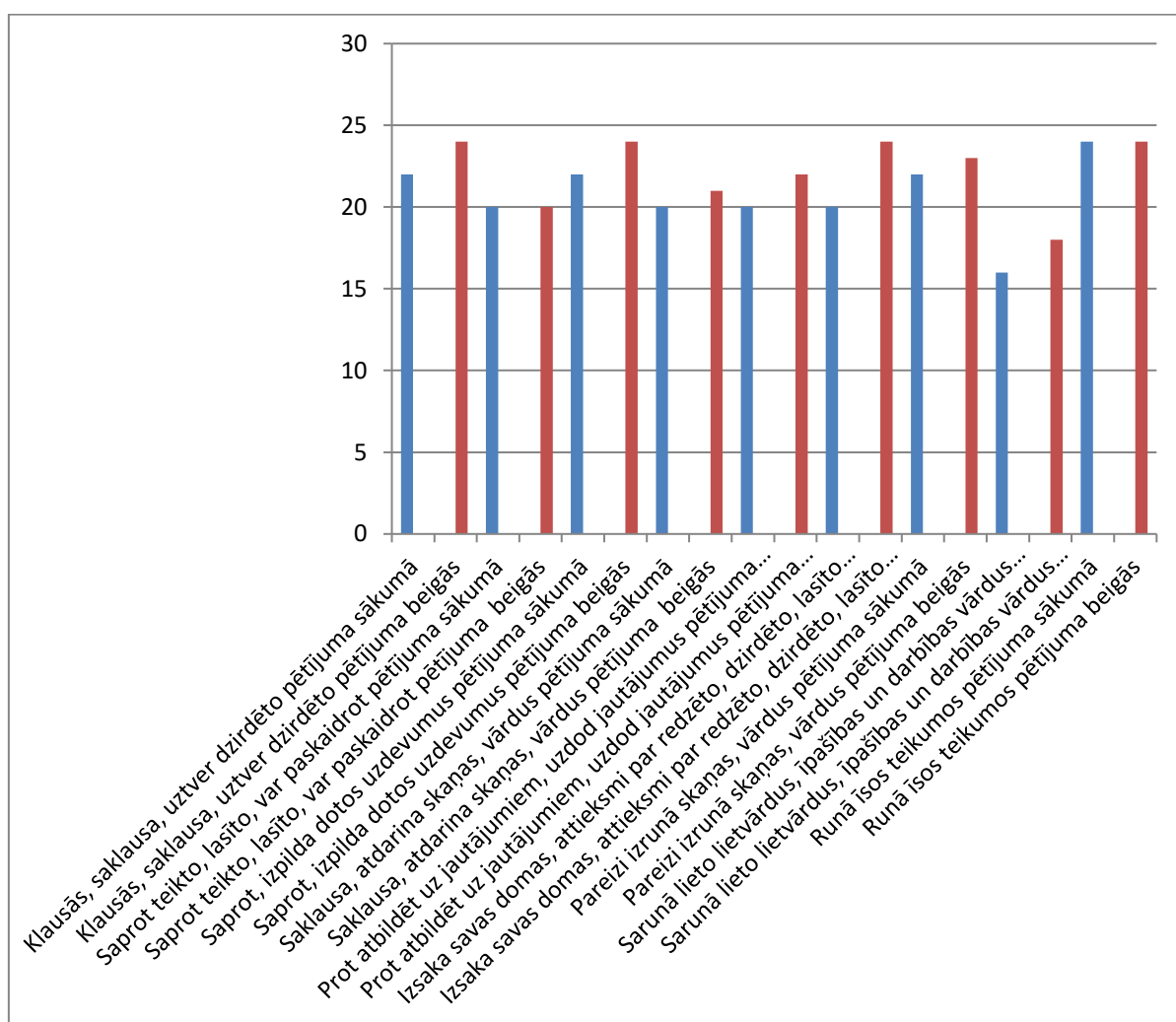
6.tabula. Bērnu valodas un runas attīstība pētījuma beigās

Bērnu vārdi	Uzmanība					Runas un valodas attīstība				
	Klausās, saklusa, uzīver dzirdēto	Saprot teikto, lasīto, var paskaidrot	Saprot, izpilda dotos uzdevumus	Saklusa, atdarina skaņas, vārdus	Prot atbildēt uz jautājumiem, uzdot jautājumus	Izsaka savas domas, attieksmi par redzēto, dzirdēto, piedzīvoto	Pareizi izrunā skaņas, vārdus	Sarunā lieto lietvārdus, īpašības, darbības vārdus	Runā īsos teikumus	Kopā
Amanda	3	3	3	3	3	3	3	2	3	26
Anete	3	3	3	2	3	3	3	3	3	26
Gusts	3	3	3	3	2	3	3	3	3	26
Reinis	3	3	3	3	2	3	3	2	3	25
Pēteris	3	3	3	2	3	3	3	2	3	25
Edvards	3	3	3	2	3	3	2	2	3	24
Sofija	3	3	3	3	3	3	3	2	3	26
Estere	3	3	3	3	3	3	3	2	3	26
Kopā	24	24	24	21	22	24	23	18	24	204

Analizējot iegūtos pētījuma rezultātus, kuri ir redzami 6. tabulā, var izdarīt secinājumus, ka bērnu valoda un runa pakāpeniski attīstās, bērni ar interesi klausās pedagoga stāstījumā, lasītajā un teiktajā, saklusa skaņas, sāk veidot vārdus ar attiecīgo skaņu, stāsta par redzēto,

dzirdēto, piedzīvoto un lasīto, tātad iegūti pozitīvi rezultāti. Bērni sākuši vairāk kontaktēties savā starpā, vairāk sarunāties, palīdzēt viens otram, ja kas neizdodas, sarunājoties lieto teikumus, kuri sastāv no diviem līdz trīs vārdiem. Pēterim un Sofijai jāuzdod īpaši uzdevumi, lai attīstītu nepieciešamās prasmes un iemaņas. Edvardam vēl jāapmeklē logopēds, kā arī darba autorei sadarbībā ar logopēdu jāstrādā pie skaņas „r” pareizas izrunas vārdos. Jāturpina darbs pie vārdu krājumu paplašināšanas, jaunvārdu ieviešanas, vārdu salīdzināmo formu veidošanas, teikumu veidošanas iesaistot pēc iespējas vairāk vārdšķiras vārdu veidojot paplašinātus teikumus, jāstrādā pie bērnu attīstības kopveselumā.

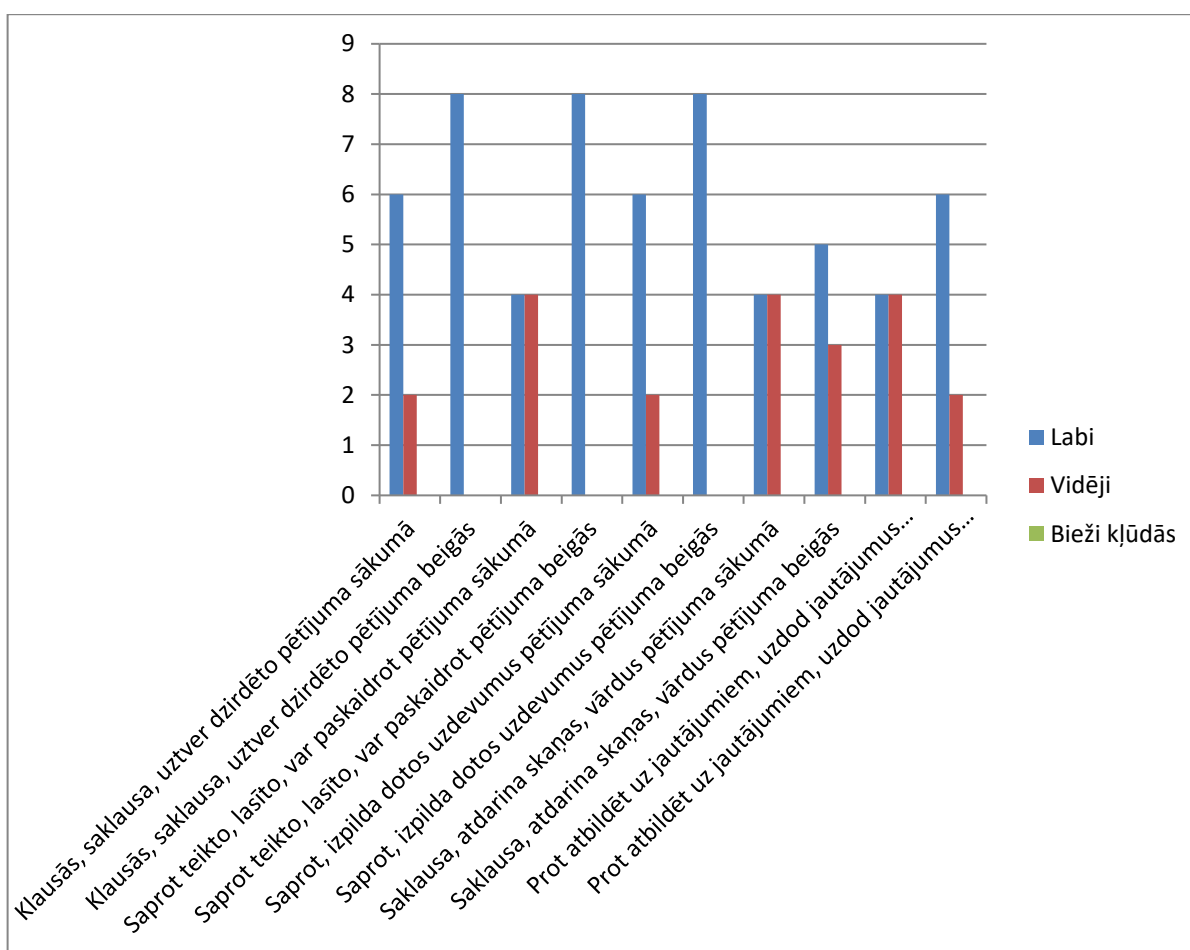
11.attēlā redzams salīdzinājums valodas un runas attīstības izvērtējums pētījuma sākumā un pētījuma beigās (sk. 11.attēlu).

11.attēls. Valodas un runas attīstības izvērtējums pētījuma sākumā un beigās

Apkopot un izanalizējot iegūtos rezultātus, kas iegūti pētījuma sākumā un pētījuma beigās, redzams, ka bērnu runa un valoda pakāpeniski attīstās, pilnveidojas vārdu krājums, prasme stāstīt un atstāstīt, prasme klausīties. Darba autore ikdienā pievērš lielu uzmanību

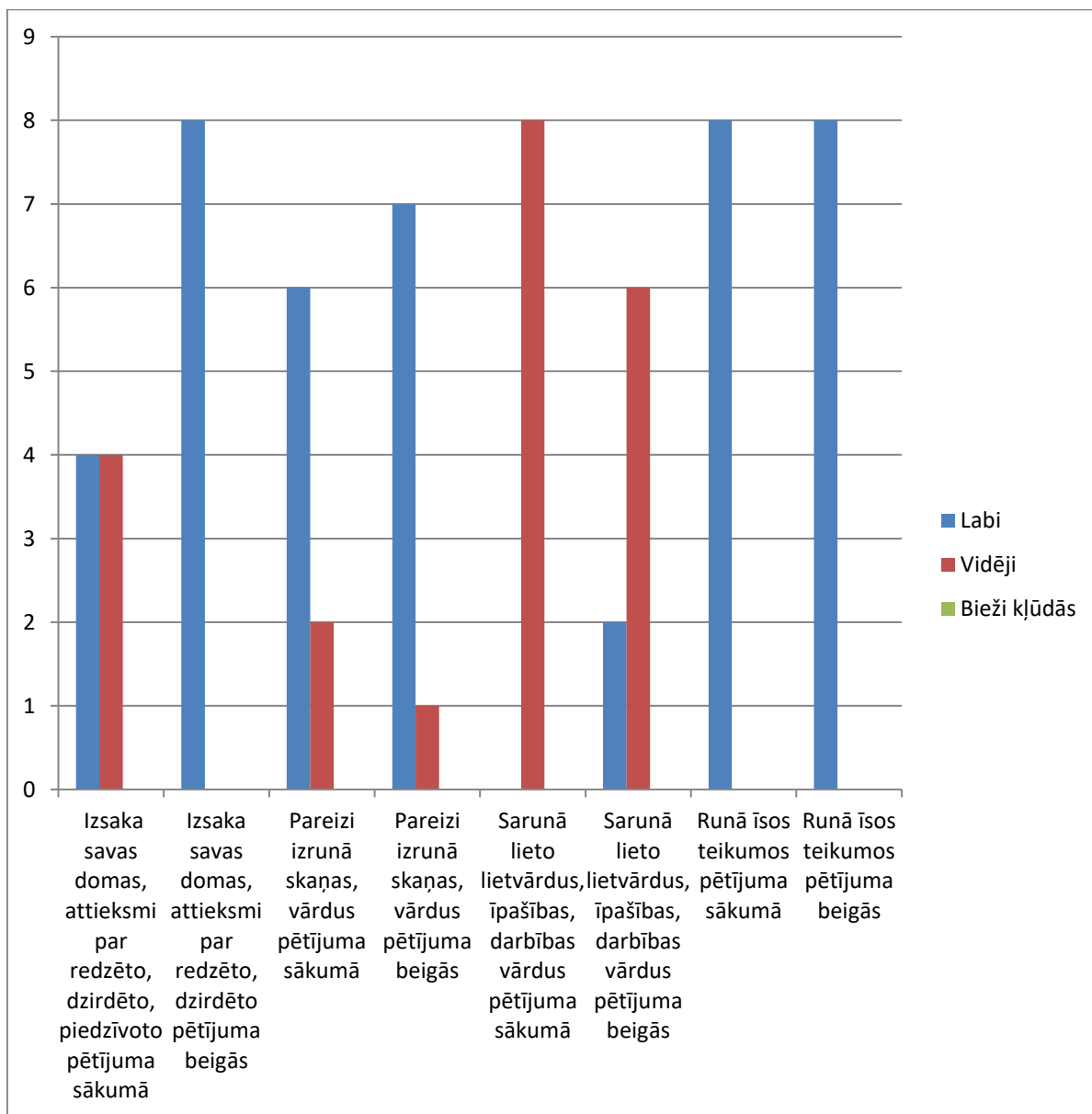
individuālajam darbam, kā arī darbam nelielās grupās, darbam ar visu kolektīvu visas dienas garumā, rotaļnodarbībās, ārpusnodarbībās, izmantojot dažādas rotaļas, spēles, lasot un iepazīstinot bērnus ar dažādu daiļliteratūru, kā arī bērni patstāvīgi darbojas, izzina un nodarbojas ar pētniecisko darbību, kas savukārt veicina izpratnes attīstību par dažādām lietām un parādībām, attīstīt bērnu prasmes un iemaņas, attīsta runu un valodu, izpildot dažādu grūtību uzdevumus, visās darbībās kopumā bērni attīstās un pilnveidojas kopveselumā. Rezultāti apkopoti diagrammā (sk.12. attēlu). Šie rezultāti redzami bērnu valodas attīstība pētījuma sākumā un pētījuma beigās.

12.attēls. Valodas attīstības pētījumu salīdzināšana sākumā un beigās

Kā rāda pētījums, tad bērnu attīstība notiek pakāpeniski, to var panākt, ja ikdienā tiek strādāts pie bērnu attīstības pilnveidošanas, kur galvenais ir prasme klausīties, saklausīt, nepārtraukt otru, noklausīties līdz galam, tad izteikt savas domas, savus secinājumus un atbildēt uz uzdotajiem jautājumiem, patstāvīgi pildīt dažādus uzdevumus, veikt pētnieciskos darbus, izdarīt secinājumus. Vēl jāstrādā pie vārdu veidošanas ar attiecīgo skaņu, kas ne vienmēr izdodas, kā arī jautājumu precīzu uzdošanu iekļaujot jautājamās vietniekvārdus, piemēram,

„Cik?” „Kur?” „Kas?” un citus. Attēlā redzama bērnu runas attīstība pētījuma sākumā un beigās (sk.13.attēlu).

13.attēls. Runas attīstības salīdzināšana pētījuma sākumā un beigās

Pētījumā redzams, ka bērnu runas, valodas un vārdu krājums pakāpeniski attīstās un pilnveidojās. Bērniem patīk klausīties daiļdarbi, pasakas, stāsti, runāt ātrrunas tekstus, īsus dzejoļus un skaitāmpantus, patīk dažādas pirkstiņrotaļas. Jāturpina stādāt pie bērnu runas attīstības, vienkāršu paplašinātu teikumu veidošanas, kuros pakāpeniski iekļaut īpašības vārdus, pārsvarā bērni teikumu veidošanā iekļauj personas vietniekvārdus „man,” „es,” lietvārdus un darbības vārdus, mazāk īpašības vārdus, piemēram, „Man garšo āboli.”

Secinājumi. Bērni apgūst runu un valodu, pilnveido savu vārdu krājumu, gūst zināšanas, pilnveido prasmes un iemaņas aktīvā darbībā, praktiski darbojoties, rotaļājoties un

spēlējot dažādas didaktiskās spēles, pildot dažādus uzdevumus kolektīvā un individuāli, pētot un izzinot tuvo un tālo apkārtni. Pirmsskolas bērniem vadošā darbība ir rotaļa, ar kuras palīdzību tiek veicināta runas un valodas apguve, rotaļā ir daudzveidīgas situācijas, dažādas situācijas bērniem jāatrisina ar runas un darbības palīdzību. Runa un valoda tiek attīstīta arī ar dažādiem saziņas, izziņas līdzekļiem stāstot par redzēto, dzirdēto, piedzīvoto, iepazīstot dažādus daiļdarbus, atstāstot, izsakot savas domas, attieksmi, dramatizējot, skandējot dzejoļus, dziedot dziesmas. Lai veiksmīga būtu runas un valodas attīstība ir nepieciešama atbilstoša vide, kurā bērni var brīvi darboties, vide, kurā katrs bērns var atrast savām interesēm piemērotu nodarbi, videi jābūt tādai, kas sekmētu bērnu vispusīgu attīstību, kognitīvo, emocionālo, bērns attīstītos kopveselumā.

Secinājumi

Izstrādājot bakalaura darbu tika veikti pētījumi un veikta analīze par jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma pilnveide darba situācijās. Lai sasniegtu kvalifikācijas darba mērķi tika izzinātas teorētiskās atziņas par vārdu krājuma pilnveidi un runas attīstību jaunākā pirmsskolas vecuma bērniem, izzināts bērnu attīstības pedagoģiski psiholoģiskais raksturojums, vārdu krājuma pilnveides nosacījumi kompetences pieejas īstenošanas aspektos, praksē tika pārbaudīts kā attīstās bērnu runa un valoda, pilnveidojas vārdu krājums pedagoģiskajā procesā visas dienas garumā veicot dažādus uzdevumus, rotaļājoties, spēlējoties, vērojot, eksperimentējot un izsakot savu attieksmi par redzēto, dzirdēto, piedzīvoto.

1. Valodas apguve norit veiksmīga, ja tiek attīstīti visi psihiskie procesi— domāšana, atmiņa, uzmanība, uztvere, iztēle un jūtas. Ikdienā dažādos darbības veidos bērni apgūst un sistematizē lielu informācijas daudzumu no dažādiem avotiem, kas veicina bērnu runas, valodas attīstību, vārdu krājuma pilnveidi.

2. Bērnu runas attīstībā svarīga nozīme dažādu situāciju radīšanai, kas rada nepieciešamību pēc saskarsmes, piedāvājot bērniem daudzveidīgus interesantus uzdevumus, tā stimulējot bērna runas prasmi, vajadzību pēc vārdu krājuma paplašināšanos.

3. Pirmsskolā viena no vadošajām darbībām ir rotaļa, ar rotaļas palīdzību bērni attīsta runu un valodu, attīstās vispusīgi.

4. Galvenais runas attīstībā, pirmsskolas posmā, pedagogiem ir izvēlēties pareizās metodes— verbālās, vizuālās, praktiskās un paņēmienus— kādā veidā tiks organizēts pedagoģiskais process rotaļnodarbību, ārpusnodarbību, pastaigu organizēšanā un vadīšanā, lai bērni sasniegtu vēlamos rezultātus.

5. Bērnu runu attīsta norit sekmīgāk, ja pedagoģiskajā procesā tiek lietoti daiļliteratūras darbi, rotaļas, didaktiskās spēles, tuvās un tālās apkārtnes vērošana, darbošanās ar dažādiem materiāliem, rotaļlietām un piedāvāti eksperimenti.

6. Liela nozīme valodas apguves veicināšanai ir smalkās pirkstu muskulatūras attīstībai, tāpēc svarīga ir darbošanās ar dažādiem dabas materiāliem, celtniecības materiāliem, plastilīnu, smiltīm, mālu un citiem materiāliem.

7. Vārdu krājuma pilnveidi ietekmē vide, tikai atbilstoši iekārtota vide, kurā bērni var patstāvīgi darboties, izvēloties savām interesēm vajadzīgo—grāmatas, krāsojamās grāmatas, uzskates un izdales materiālus, dažādas rotaļlietas, spēles un citus materiālus ir vēlama sekmīgai bērna izaugsmei.

8. Empīriskais pētījums pierāda, ka bērnu runa, valoda un vārdu krājums pakāpeniski attīstās un pilnveidojas, salīdzinot sākuma un beigu pētījuma rezultātus, redzams,

ka sākumā vidējie rādītāji un iegūtie punkti ir no 15–21, pētījuma beigās vidēji no 18– 27 punktiem, punktu skaits, ko varēja iegūt ir 30 punkti.

9. Izvirzītā hipotēze, bērnu vārdu krājuma pilnveide būs sekmīga, ja notiek mērķtiecīga darbošanās attīstošā vidē, kurā tiek ievērotas bērnu intereses un vajadzības, ja atbilstoši kompetences pieejai bērni veiks darba situācijas un pedagogs virzīs sarunu par bērnam nozīmīgu pieredzi ir apstiprinājusies.

Priekšlikumi

Valodai, runai, vārdu krājumam liela nozīme, jo ar valodas palīdzību tiek izteiktas vēlmes, vajadzības, paustas jūtas, veidotas savstarpējās attiecības, uzdoti jautājumi, rastas atbildes. Bērna valodas attīstībā svarīga nozīme ir attīstīt priekšstatus par apkārtējo pasauli, tāpat svarīgi ir attīstīt domāšanu, jo valoda ir cieši saistīta ar domāšanu. Saprast citus, izteikt savas domas bērns var tad, ja labi attīstījusies valoda un ir pietiekams vārdu krājums, lai attīstītos runa bērniem līdz trīs gadu vecumam ir svarīgi ievērot pakāpeniskumu, tāpēc darbojoties ar bērnu jāizmanto dažādas rotaļspēles, jāattīsta sīkā pirkstu muskulatūra, jāsarunājas, jādzied, daudz jālasa priekšā daiļliteratūra, jātrenē un jāvingrina artikulācijas aparāts, jāattīsta fonemātiskā, dzirde, jāattīsta redzes atmiņa. Bērnu runas un valodas attīstības veicināšanā liela nozīme ir pedagogu un vecāku sadarbībai, iesaistot bērnus dažādās aktivitātēs, dažādos darbības veidos, ja bērns attīstās vispusīgi, tad arī pilnveidojas un attīstās bērnu runa, valoda un pilnveidojas vārdu krājums. Darba autore ikdienā darbojoties ar bērniem runas, valodas un vārdu krājuma paplašināšanā izdarījusi secinājumus, kā arī priekšlikumus un ieteikumus pedagogiem ikdienas pedagogiskajā procesā, sadarbībā ar vecākiem.

Priekšlikumi un ieteikumi pedagogiem:

1. Izmantot rotaļas, spēles, daiļliteratūru, didaktiskās rotaļas un spēles bērnu runas, valodas attīstībā un vārdu krājuma pilnveidē ievērojot sistemātiskuma principu.
2. Darbojoties kopā ar bērniem runāt un jautāt par to, ko dara, ko bērns domā, kā jūtas.
3. Darbojoties ļaut bērnam pašam atklāt, saprast un kļūdīties, labot savas kļūdas, ja nepieciešams palīdzēt ar ieteikumiem.
4. Nesteigties atbildēt uz bērna uzdotajiem jautājumiem, bet likt bērnam pašam domāt, spriest un rast atbildes ne tikai uz saviem, bet arī uz pedagoga uzdotajiem jautājumiem.
5. Nodrošināt visu bērnu aktivitāti, sniegt palīdzību kautrīgiem un nedrošiem bērniem, veicinot bērnu radošu darbošanos, iniciatīvu un pozitīvu attieksmi pret rotaļlietām un grupas biedriem.
6. Lielu uzmanību veltīt materiālajai bāzei, materiālu izraudzīšanai attiecīgā uzdevuma veikšanai, saglabājot bērnu emocionālo noskaņojumu, prieku, dabiskumu un apmierinājumu par uzdotā uzdevuma veikšanu.
7. Pedagogam jābūt emocionālam, sajūsminātam par to, ko grib iemācīt, lai bērni ar interesi vēlētos darboties.
8. Sameklēt un piemērot uzdevumus. Spēles, rotaļas, didaktiskās spēles un rotaļas atbilstoši bērnu spējām un vecumam.

9. Pirms uzdodot uzdevumus, spēlējot spēles pedagogam jāiepazīstas ar saturu, noteikumiem, un organizēt bērnus, lai bērni nekavējoties sāktu darboties, pildītu uzdoto uzdevumu.

10. Ikdienā sarunās ar vecākiem pārrunāt par bērna veiksmēm, kopīgi vienojoties par uzdevumiem, kuri jāveic kopā ar vecākiem, pastaigu laikā, rotaļājoties, lasot daiļliteratūru.

11. Dienas beigās pedagogs veic analīzi par savu darbu visas dienas garumā:

- vai uzdotie uzdevumi atbilda bērnu attīstības līmenim, prasmēm un iemaņām;
- vai tika attīstīta runa, valoda, pilnveidots vārdu krājums, attīstīti citi psihiskie procesi;
- vai bērniem patika darboties, vai tika piesaistīta uzmanība rotaļām, spēlēm un dažādu uzdevumu veikšanai;
- kurus no uzdevumiem, spēlēm, rotaļām bērni veica uzmanīgāk, ar patiku un sajūsmu, kāpēc?

Darba autore izmanto savā darbā, darbā ar vecākiem M. Montesori pedagoģijas devīzi bērnu prasmju, iemaņu un zināšanu apgūvē, bērnu audzināšanā un bērnu attīstībā, tā ir: „Palīdzi man to izdarīt pašam.” (devīzi sk. 1. pielikumā).

Literatūras un citu avotu saraksts

1. Adlers A. (2001) Individuālpsiholoģija skolā. Rīga: Zvaigzne ABC, 176 lpp.
2. Albrehta Dz. (1998) Pētīšanas metodes pedagoģijā. Rīga: Mācību apgāds.
3. Apsalons E. (2011) Valodas lietojuma loģika. Ievads elementārajā loģikā un zinātniskajā argumentācijā. Kultūras zinātnes filozofija. Rīga: Zvaigzne ABC.– 424 lpp.
4. Apsalons E. (2013) Komunikācijas kompetence. Kā saprasties un veidot attiecības. Rīga: Zvaigzne ABC. – 304 lpp.
5. Benešs H. (2003) Psiholoģijas atlants. 2. daļa. Rīga: Zvaigzne ABC.
6. Borns L.E., Ruso N.F. (2001) Psiholoģija. 3. daļa. Rīga: Raka.
7. Boša R. (1999) Lai sagatavošana skolai noritētu veiksmīgi. // Pirmsskolas izglītība Nr.1.
8. Ceplīte B., Ceplītis L. (1997) Latviešu valodas praktiskā gramatika. Rīga: Zvaigzne ABC 232 lpp.
9. Černova E. (2003) Praktikumums pirmsskolas sadarbības pedagoģijā. Rīga: Izglītības soļi, 41 lpp.
10. Dzintare D., Stangaine I. (2007) Rotaļa– bērna dzīvesveids. Rīga: RaKa, 194 lpp.
11. Dzintare D., Stangaine I. (2007) Rotaļa– bērna dzīves prasmju sekmētāja. Rīga: RaKa, 304 lpp.
12. Helmane B. (1976) Ikdienu darbs ar grāmatu. Rīga: 43 lpp.
13. Kaņepēja R. (2003) Pirmsskolas izglītība. Rīga: SIA Puse Plus 40 lpp.
14. Kaņepēja R. (2003) Es gribu iet skolā. Rīga: SIA Puse Plus 191 lpp.
15. Kramiņš E. (2005) Runas prasme saziņā. Rīga: Turība, 688 lpp.
16. Karpova Ā. (1998) Personība– teorijas un rādītāji. Rīga: Zvaigzne, 217 lpp.
17. Laitmans M., Jakoviča I., Vinokurs I. (2013) Mūsdienu bērni: kā augt kopā? Rīga: Jumava.
18. Laiveniece D. (2000) Valodas metodikas didaktiskie jautājumi. Rīga: RaKa, 152 lpp.
19. Lieģeniece D. (1992) Bērns pasaulē, pasaule bērnam. Rīga: Zvaigzne. 135 lpp
20. Lieģeniece D. (1995) Lietu vide un bērnu attīstība. Liepāja: Liepājas Pedagoģiskā augstskola, 35 lpp.
21. Odiņa I. (2014) Bērna attīstība no 1–3 gadu vecumam.
22. Paegle Dz. (2003) Latviešu literārās valodas morfoloģija. 1. daļa, Rīga: Zvaigzne, 240 lpp
23. Plotnieks I. (1989) Psiholoģija ģimenē. – Rīga.: Zvaigzne ABC.– 170 lpp.
24. Prindule L. (1994) Bērnu psihiskās attīstības psiholoģija. 1. daļa- Liepāja, 1994.
25. Puškarevs I. (2001) Attīstības psiholoģija. Rīga: Raka.
26. Puškarevs I., Golubeva A. (1999) Bērnu attīstība. –Rīga: Lielvārds. – 118 lpp.
27. Reņģe V. (1999) Psiholoģija. Personības psiholoģiskās teorijas. –R: Apgāds Zvaigzne ABC.

28. Rozentāls M. (1974) Filozofijas vārdnīca. Rīga: Liesma, 529 lpp.
29. Skujiņa V., Beļickis I., Blūma D., Koķe T., Blinkena A. (2000) Pedagoģisko terminu skaidrojošā vārdnīca. Zvaigzne ABC 248 lpp.
30. Skujiņa V., Anspoka Z., Kalmbērziņa V., Šalme A. (2011) Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca. Jelgava: Jelgavas tipogrāfija. 132.lpp.
31. Stangaine I. (2014) Pirmsskolas vecuma bērnu dialogrunas attīstība rotaļās. Rīga: RPIVA. Promācījas darbs 196 lpp.
32. Svenne O.(1930) Moderni audzināšanas jautājumi. Rīga: Ausekļa izdevniecība, 197 lpp.
33. Svence G. (1999) Attīstības psiholoģija. Rīga: Zvaigzne ABC. –158lpp.
34. Šuvajevs I. (2007) Filozofija kā dzīves māksla. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC 152.lpp.
35. Timpare Z²., konsultē Skreitule-Pikše I.(2006). Trīsgadnieks–mazs pieaugušais? *Mans mazais*, Nr. 10, 32-33 lpp.
36. Mateusa L. (2006.) Rotaļa un spēle-pozitīvas saskarsmes veidotājas. Psiholoģija ģimenei un skolai. 43lpp.
37. Ukstiņa R. (1996) Didaktiskās– matemātiskās rotaļas kā pirmsskolas bērnu attīstības līdzeklis. Rīga.
38. Valtneris A. (2001) Bērnu un pusaudžu fizioloģija. R: Zvaigzne ABC. – 295 lpp.
39. Vigotskis Ļ. (2002) Domāšana un runa.Rīga:Eve, 392lpp.
40. Vitgenšteins L.(1997) Filozofiskie pētījumi. Rīga: Minerva, 255 lpp.
41. Zinkeviča- Jevstigneviča T., (2006) Projektīvā psihodiagnostika pasaku terapija. – SIA Izglītības soļi. –177 lpp.
42. Žogla I. (2001) Didaktikas teorētiskie pamati. Rīga:RaKa, 275 lpp.
43. Beaty J. J (2008) Skills for Preschool teachers. Upper Saddle River: Pearson Education, 391p.
44. Bennet N., Wood E., Rogers S. (1997) Teaching through play. USA: Open University Press, 152 p.
45. Dunn O. (1991) Beginning English with Young Children. London, 127p.
46. Rogers C. S., Sawyers I. K. (1998) Play inthe lives of children. Washinton: National Association for the Education of Young Children, 135 p.
47. Бахтин М. М.(1986) Проблема речвых жанров. Москва: Искусство 250 с.
48. Глухов В. (2005) Основы психоллингвистики. Москва: АСТ, Астрель 351 с.
49. Миллер С. (1999) Психология игри. Санкт–Петербург: Университетская книга,320 с.
50. Мухина В.С. (1985) Детская психология.// Учебн. для пед. Инстит./ Под. Ред. Венгера Н. –М: Просвещение – 272 с.
51. Фрейд З. (1989) Психология бессознательного. – М. Просвещение. – 447стр.

52. Лепская Х. (1997) Язык ребёнка. Онтогенез речевой коммуникации. Москва: МГУ, 152с.
53. Пиаже Ж. (1997) Речь и мышление ребёнка. Санкт–Петербург: Союз, 250с.
54. Пиворский А. В., Ярощевский М. Г.(1990) – Психология. – Словарь 492 стр.
55. Рубинштейн С. Л. (1989) Основы общей психологии: В 2т, Педагогика – М.: т.2.485; 322с.

PIELIKUMI

*1.pielikums Personas attīstības 2–3 gadu vecumposma raksturojums dažādu autoru
skatījumā*

1.tabula

Vecums	Z. Freids	E. Eriksons	Ž. Piažē	Ļ. Vigotskis, D. Elkoņins
2-3 gadi	<p>Anālā stadija 1–3 gadiem</p> <p>Divas fāzes– agrīnā– izvadīšana, vēlīnā– aizturēšana. Erogēnā zona– anuss. Autoerotisms. Savu impulsu kontrolēšanas apgūšana (paškontrole), aizliegumu interiorizācija– superego veidošanās sākums, konfliktējoša attīstības norise</p>	<p>Agrīnā bērnība 1–3 gadiem</p> <p>Patstāvības krīze. Kauns, šaubas, neatkarība.</p>	<p>Pirmsoperacionālais intelekts/Preoperatīvā stadija 18m–6/8 gadi.</p> <p>Stadija iedalās prekonceptuālajā– no 2–4 gadiem un intuitīvajā periodā no 4–7 gadiem. Lieto simbolus. Egocentrisms. Iluzora bērnu pasaule. Svarīga loma fiziskajai pieredzei. Loģikas trūkums.</p>	<p>Agrā bērnība 1–3 gadiem. Triju gadu krīze, autonomija, kauns. Vajadzības pēc emocionālā kontakta, patstāvības, drošības, darbības. Vadošā darbība– priekšmetiskā , izvadfunkciju kontrole. Neatkarība, „ES,” paškontrole, veidojas runa.Pirmsskolas vecums 3–6 gadi. Iniciatīvas izradīšana. Parādās vainas apziņa. Vajadzība pēc rotaļām, būt mīlētam, būt drošībai. Izziņa. Vadošā darbība– rotaļa. Dzimumidentitāte.</p>

1.tabula Personas attīstības 2-3 gadu vecumposma raksturojums dažādu autoru skatījumā (Puškarevs, 2001, Reņģe, 1999, Jonīte, 1997).

Bērnu runas funkciju klasifikācija Пиаже Ж. (1997) (11-13)

2. tabula

Bērnu grupa	Nr.	Runas kategorija	Paskaidrojums
Egocentriskā runa	1.	Atkārtojumi	Vārdu zilbju atkārtojumi, ko bērna atkārtot sava prieka pēc, nedomājot par to pie kā vērsties, ne arī par to, lai izrunātu saprotami vārdus.
	2.	Monologs	Bērns runā pats ar sevi, it kā skaļi domātu, nevēršoties ne pie viena.
	3.	Monologs divatā , vai kolektīvais monologs	Nerūp, lai būtu uzklausīts vai saprasts, saruna biedra pozīcija netiek ņemta vērā.
Sociālā runa	4.	Adaptētā informācija	Bērni pastāsta par savām domām, pasaka sarunu biedram par to, kas viņu varētu interesēt, vai viņa uzvedību ietekmētu, var izmantot arī strīdu, lai sasniegtu kopējo mērķi, sadarbotos. Ja bērns ir sarunu biedrs, tad tā ir adaptētā informācija. Ja bērns runā tikai par sevi, neņemot vērā otra pozīciju, tad tas ir kolektīvais monologs
	5.	Kritika	Iekļaujas visas piezīmes, saistībā ar citu cilvēku darbību, uzvedību pēc rakstura līdzīga adaptētai informācijai. Aizrādījumi drīzāk ir efektīvi, nevis intelektuāli. Akceptē savu „Es,” pazemojot otra „Es”,
	6.	Pavēles, lūgumi un brīdinājumi	Izteikta viena bērna iedarbība uz otru.
	7.	Jautājumi	Jautājumi attiecas uz sociālo runu, jo uzdodot jautājumu, izraisa atbildi.
	8.	Atbildes	Atbildes uz bērnu uzdotajiem jautājumiem, bet ne atbildes dialoga laikā uz teikumiem, kas nav jautājumi, bet gan informācija.

Pirmsskolas vecuma bērnu izziņas procesu attīstības raksturojums

3.tabula

	Jaunākais vecums 2-3.g.
<p>DOMĀŠANA Spēja izdalīt un izmantot sakarības starp priekšmetiem un parādībām.</p> <p>VEIDI:</p> <ul style="list-style-type: none"> -uzskatāmi darbīgā; -uzskatāmi tēlainā; -verbāli loģiskā. <p>PROCESI:</p> <ul style="list-style-type: none"> analīze sintēze grupēšana salīdzināšana vispārināšana konkretizēšana sistematizēšana 	<p>Domāšana vienlaicīgi ar priekšmetu darbību (praktiskā domāšana), Salīdzina divas krāsas, formas, lielumus. Analīze. Spilgtas iezīmes, izdala nebūtiskas pazīmes.</p> <p>Tēlainā pasaules izzināšana. Sāk izteikt attieksmi. Spēj apvienot priekšmetus pēc ārējām īpašībām(krāsas, lieluma, formas)-sāk attīstīties vispārināšana. Izsaka salīdzinājumus(sniegs- kā milti).</p> <p>Elementāri spriedumi , prāta slēdzieni.</p> <p>Trīsgadīgais apgūst priekšmetu grupēšanu. Zinātkāre, jautā „Kāpēc?” Vispārina viegli pārnesot viena priekšmeta īpašību uz citu priekšmetu, bez sakarības starp tiem(viss, kas pūkains- kaķis).</p> <p>Vispārināšana uz spilgtu ārējo pazīmju kopības pamata.</p>
<p>UZMANĪBA Psihiskās aktivitātes fiksācija uz viņa darbības priekšmetiem un pušu darbību.</p> <p>Uzmanības veidi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tīšā • Netīšā <p>Uzmanības īpašības:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Apjoms • Koncentrēšanās ilgums • Sadalīšana • Noturība • Pārslēgšana <p>VALODA</p> <p>IZTĒLE</p>	<p><u>Netīšā uzmanība</u>-izraisa spēcīgs kairinātājs: spilgtas neparastas lietas. Apjoms neliels, uzmanību koncentrē uz vienu objektu.</p> <p><u>Neatkarīgā uzmanība.</u></p> <p>Noteiktā secībā spēj veikt darbības secībā no15-20minūtēm. Mērķis izzūd nesasniedzot gala rezultātu.</p> <p>Attēlu aplūko 5-6 sekundes. Koncentrēšanās spēja vāja, nespēj nostabilizēt un sadalīt uzmanību.</p> <p>Strauji attīstās runa, paplašinās vārdu krājums, runā īsos teikumos, kuri sastāv no diviem līdz četriem vārdiem. Daudz vārdu gramatiski nesakārtotā secībā. Sāk uzdot jautājumus. Rotaļas darbību pavada ar runu. Atdarina skaņas, vēl visas skaņas neizrunā.</p> <p>Iztēle sāk attīstīties.</p>
<p>UZTVERE <i>Uztveres veidi:</i> krāsas, smaržas, lieluma, formas, telpas, laika, ilustrācijas. <i>Uztveres īpašības:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Precizitāte • Apjoms • Izpratnes dziļums 	<p>Attēla uztveres uzskaitē, jeb priekšmetiskā, fragmentārā uztvere. Uztver attēlā vienkāršu sižetu. Sāk saskatīt sakarības starp attēlotiem priekšmetiem-funkcionārās sakarības- cilvēks un viņa darbība. Uztver attēla saturu ar divu līdz trīs personu saistītu darbību, saprot īsus stāstījumus par notikumu, ko nav redzējis. Saliek vienkāršus attēlus no daļām līdz pat divdesmit daļām. Sajūtu pieredze veidojas darbojoties ar daudzveidīgu- no sajūtu iespaidu viedokļa -materiālu.</p> <p>Divu gadu vecumā bez atbalsta bērns sit bumbu ar kāju, var palīst zem galda, griežas apkārt, iet atmuguriski, sāniski. Skrien un skrienot apstājas, lec ar abām kājām. Trīs gadu vecumā bērns prot noķert bumbu noteiktā virzienā. Zīmē ar plaukstu, smērē krāsu ar pirkstu. Pāršķir lapas grāmatā pa vienai lapaspusei. Rotaļas ar šķērēm, mēģina griezt , plēš papīru ar rokām. Telpas un laika uztvere veidojas pakāpeniski ikdienišķās situācijās- vērojot, kustībās, dažādos darbības veidos. Laika izjūtas pamats- dienas režīms.</p>

Attīstības jomas rotaļā:

Kognitīvā/ izziņas joma:

- bērns izzina un izprot pasauli;
- spēj attīstīt elastīgu un daudzveidīgu domāšanu;
- rotaļa sniedz iespējas pieredzēt un risināt reālas problēmas.

Sociālā joma:

- attīsta prasmi sadarboties ar vienaudžiem un pieaugušajiem;
- sāk rasties izpratne par kultūru.

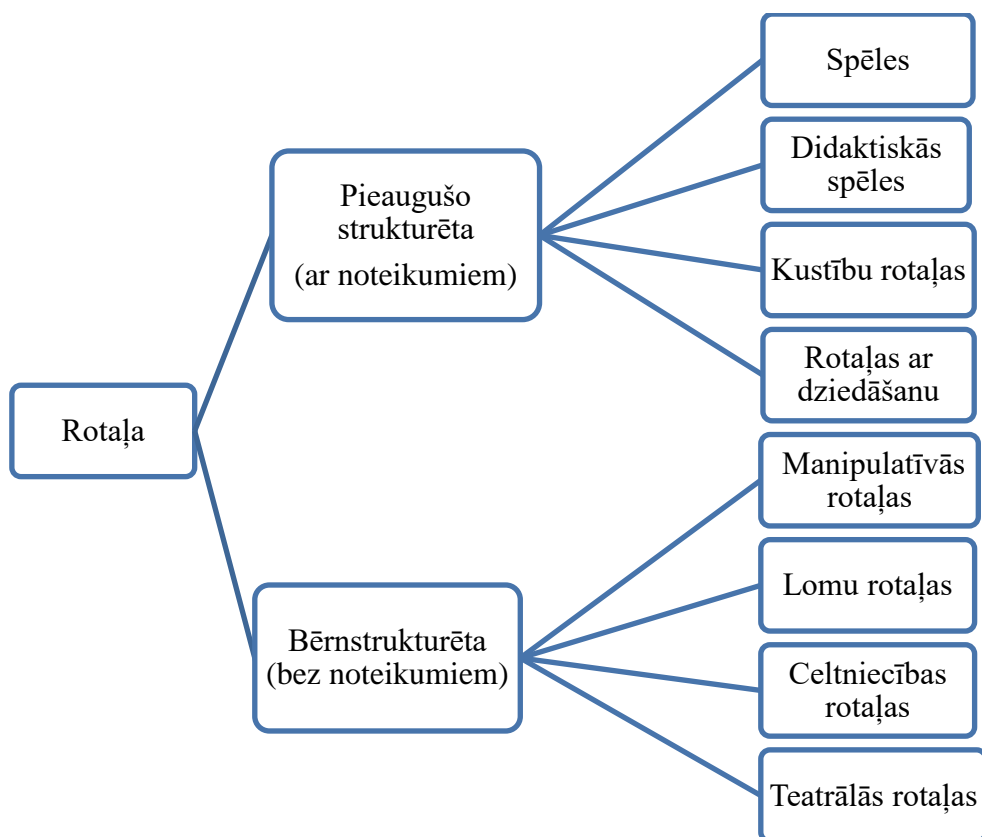
Emocionālā joma:

- saprot citu domas;
- pauž situācijai atbilstošas jūtas.

Motorā/ kustību joma:

- aktīvi iesaistās rotaļā – pilnveido lielo muskuļu precīzas kustību prasmes;
- spēj saņemt rokā un precīzi darboties ar sīkiem priekšmetiem – attīsta sīko muskuļu precīzas kustību prasmes (Bennet, Wood, Rogers, 1996).

H. Švarcmane rotaļas iedala divās grupās: bērnostukturētās – bez noteikumiem un pieaugušo strukturētās – ar noteikumiem.

2.attēls. *Rotaļu iedalījums* (Stangaine,2014).

Mācību saturs un plānotais rezultāts runas un valodas attīstībā

4.tabula

Mācību saturs	Plānotais rezultāts
<p>Klausīšanās:</p> <p>skaņu saklausīšana, skaņu diferencēšana, vārdu saklausīšana, teksta klausīšanās.</p>	<p>Klausās īsus dzejoļus, stāstus, pasakas, skaitāmpantus.</p> <p>Emocionāli uztver dzirdēto pasaku, stāstu, dzejoli, skaitāmpantu.</p> <p>Vēl mācās:</p> <p><i>Paust emocionālu attieksmi pret daiļdarba tēliem.</i></p>
<p>Runāšana:</p> <p>skaņu izruna, balss skaļums, temps, tembrs, runas dikcija, intonācija,</p> <p>pasīvais un aktīvais vārdu krājums (lietvārdi darbības vārdi, īpašības vārdi, apstākļa vārdi, vietniekvārdi, prievārdi), vārds, gramatiski pareiza runa.</p>	<p>Pareizi izrunā patskaņus.</p> <p>Nosauc savu tuvāko cilvēku vārdus.</p> <p>Nosauc lietvārdus, kas apzīmē biežāk lietojamus priekšmetus un dabas objektus, piemēram, augus, dzīvniekus, dabas parādības un norises.</p> <p>Nosauc vārdus, kas izsaka pieaugušo un bērnu darbības tuvākajā apkārtnē.</p> <p>Lieto īpašības vārdus, kas raksturo priekšmetus un dabas objektus tuvākajā apkārtnē.</p> <p>Nosauc grāmatas ilustrācijās redzamo.</p> <p>Atbild uz jautājumu par to, ko redz, dzird, dara.</p> <p>Vēl mācās:</p> <p><i>Pareizi izrunāt līdzskaņus.</i></p> <p><i>Nosaukt priekšmetu un dabas objektu raksturīgās īpašības.</i></p> <p><i>Lietot darbības vārdus, kas apzīmē transporta līdzekļu kustību, dzīvu būtņu darbības.</i></p> <p><i>Lietot apstākļa vārdus, kas norāda laiku, piemēram, šodien, rīt, vakar.</i></p> <p><i>Lietot vārdus, kas norāda vietu, piemēram, uz, zem, virs, pie aiz, tālu tuvu, augšā, lejā.</i></p>

	<p><i>Saprot apstākļu vārdu, prievārdu un vietniekvārdu nozīmi un lietojumu.</i></p> <p><i>Lietot personas, norādāmos un piederības vietniekvārdus.</i></p> <p><i>Saskaņot vārdus dzimtē, skaitlī, locījumā.</i></p> <p><i>Skaitīt skaitāmpantus.</i></p> <p><i>Atdarināt pasaku varoņus.</i></p> <p><i>Minēt mīklas par pazīstamiem priekšmetiem.</i></p> <p><i>Jautāt to, kas interesē.</i></p> <p><i>Stāstīt par priekšmetu, piemēram, rotaļlietu.</i></p> <p><i>Regulēt balss skaļumu un runas tempu.</i></p>
<p>Lasīšana:</p> <p>grāmata, attieksme pret grāmatu, burti.</p>	<p>Izrāda interesi par grāmatām.</p> <p>Klausās un vēro, kā pieaugušie lasa.</p> <p>Vēl mācās:</p> <p><i>Vērot dažādu grāmatu noformējumus.</i></p>
<p>Rakstīšana:</p> <p>sīkās pirkstu un rokas muskulatūras attīstīšana, rakstīts teksts, burtu elementu rakstīšana.</p>	<p>Iesaistās pirkstu spēlēs un kustību rotaļās.</p> <p>Darbojas ar priekšmetiem, piemēram, ver, skrūvē, saliek, ieliek, izņem, atver, bīda, pogā, plēš.</p> <p>Satver un tur rokā zīmuli, otu un darbojas ar tiem.</p> <p>Švīkā, apļo baltā papīra lapā.</p> <p>Vēro, kā pieaugušie raksta, zīmē.</p> <p>Vēl mācās:</p> <p><i>Tīt, aplīt locīt, plēst.</i></p> <p><i>Turēt pareizi rokā zīmuli, otu.</i></p> <p><i>Zīmēt un krāsot.</i></p> <p><i>Savienot punktus, krāsot laukumus, apvilkt kontūras.</i></p>

M. Montesori pedagoģijas devīze: „Palīdzi man to izdarīt pašam.”

Bērns mācās no tā, ko viņš redz.

- Ja bērnu bieži kritizē, viņš iemācās nosodīt.
- Ja bērnu bieži slavē, viņš mācās novērtēt sevi un citus.
- Ja bērns redz naidu un dusmas, viņš iemācās kauties
- Ja esat godīgs pret savu bērnu, viņš mācās būt taisnīgs pret citiem.
- Ja par bērnu bieži smejas, viņš kļūst kautrīgs
- Ja bērns dzīvo drošībā un jūtas pasargāts, viņš mācās uzticēties.
- Ja bērnu bieži kaunina, viņš iemācās justies vainīgs.
- Ja bērnu bieži uzslavē, viņš iemācās justies apmierināts ar sevi.
- Ja par bērna neveiksmēm izturas saprotoši, viņš mācās būt pacietīgs.
- Ja bērnu bieži uzmundrina, viņš iemācās paļauties uz sevi.
- Ja bērns dzīvo draudzīgā vidē un jūtas mīlēts, viņš iemācās atrast mīlestību šajā pasaulē.
- Nekad nerunājiet sliktu par savu bērnu – ne viņa klātbūtnē, ne aiz viņa muguras.
- Ievērojiet un centieties bērnam attīstīt to, kas viņā ir labs, tad sliktajam vienkārši nebūs vietas.
- Vienmēr atbildiet uz bērna jautājumiem, ja viņš vērsas pie jums.
- Cieniet bērnu, kas rīkojās un kļūdījās. Viņš centās un kļūdas ir labojamas.
- Esiet gatavi palīdzēt bērnam, kurš mēģina apgūt kaut ko, ko viņš neprot.
- Palīdziet bērnam attīstīt to, kas viņā ir ielikts no Dieva.
- Dariet to mierīgi un ar mīlestību. Runājot un darbojoties ar bērnu, esiet laipns un ievērojiet pieklājības normas.
- Viņš ir pelnījis to pašu, ko visi citi (Marija Montesori 2016.) Pieejams: <https://www.facebook.com/mammamuntetiem/posts/1440365772647650>

**2.pielikums. Daiļliteratūras, skaitāmpantu, tautas dziesmu, ātrrunas vingrinājumus,
uzdevumus.**

Pirkstiņrotāļas

Čibu čabu čab, /*Bērnī sēž skandē tekstu un viegli sit plaukstas pa ceļgaliem.*/
Čibu čabu čab,
Lapas čab, lapas čab.
Piku, paku pak, /*Paceļ rokas un, ātri kustinot pirkstus, tās nolaiž.*/
Piku, paku pak,
Lietiņš līst, lietiņš līst.
Klusi, klusi, klusi /*Notupstas, rokas saliek virs galvas kā cepures, lēni ceļas augšā.*/
Sēnes dīgst.
Klusi, klusi, klusi
Sēnes dīgst.
/B. Brice/

Bekas

Bekas, bekas, baravikas, /*Bērnī tup, rokas priekš nedaudz pastieptas;*
Mežā, lietū, slapjas, plikas. *ritmiski runājot, lēnām ceļas augšā un rokas uzliek virs galvas –
sēņu cepurīte.*/
Aizej rītu, tad tev tiks /*Veic brīdinājuma kustību ar pirkstu,*
Viena, divas, trīs vai čiks! /*No dūrītes pēc kārtas paceļ īkšķi, rādītājpirkstu un vidējo pirkstu, pie
vārda „čiks!” izteiksmīgi izpleš visus pirkstus.*/
/O. Vācietis/

Dzejoļi

Kartupeli, kartupeli

Kartupeli, kartupeli, kur ir tavi brāļi?
Rīgas tirgū, Rīgas tirgū – tur ir mani brāļi.
Kartupeli, kartupeli, ko dar tavi brāļi?
Maisā tup, maisā tup –to dar mani brāļi.
Kartupeli, kartupeli, kādi tavi brāļi?
Lielī, resnī, apaļī –tādi mani brāļi.
Kartupeli, kartupeli, kā sauc tavus brāļus?
Kartupeli, kartupeli ne jau kāļi.
/V. Ļūdēns/

Cik?

Ir maza, maza skudra.
Ir lieli, lieli kalni.
Ir labi, labi draugi.
Un tas viss pieder man.

Ar mazu, mazu skudru,
Ar lielu, lielu kalnu,
Ar labu, labu draugu
Ir jābūt draugos man.

Cik liela, liela zeme!
Cik lielam jābūt man!

/O.Vācietis/

Kur?

Kur koki aug visstaltākie?
Kur mākoņi visbaltākie?
Kur putni dzied visskaļāk?
Kur zāle zeļ viszaļāk?

Dzimtenē.

Kur avoti visdzidrākie?
Kur kovārņi visgudrākie?
Kur pļavas zied viskošāk?
Kur pasaulē visdrošāk?

Dzimtenē.

/P. Brūveris/

Tautas dziesmas

Kalnā kāpu lūkoties,
Vai dzeltēja bērzam lapas,
Ja dzeltēja bērzam lapas,
Rudens nāca sētiņā.

Skaista, skaista tēvu zeme
Par visām zemītēm:
Zaļi lauki, zaļi meži,
Zilis jūras ūdentiņš.

Rudens nāk, rudens nāk,
Birst lapiņas dzeltēdamas,
Smagi šņāca egļu meži,
Pilni saules asariņu.

Kas kait man nedzīvot
Diža meža maliņā.
Mežā sēnes, mežā ogas
Mežā jauka dzīvošana.

Mīklas

Mazs, mazs vīriņš,
Adatu kažociņš. /ezis/

Brūna, ruda sieviņa,
Kupla, kupla astīte. /vāvere/

Lokās kā zāle, nav zāle,
Šņāc kā vējš, nav vējš. /čūska/

Vīrs biezā kažokā guļ visu ziemu. /lācis/

Lec kā zaķis, nav zaķis,

Peld kā zivs, nav zivs. /varde/

Mazi, balti putniņi, kur skrien, tur paliek. /sniegpārslas/

Spēles, rotaļas

Bumba, bumba, aplī nāc!

Bērni stāv aplī, pedagogs met bumbu un nosauc krāsu, bērns, kuram ir bumba nosauc to, kas var būt tādā krāsā, atbildot pilnos teikumos, piemēram, „Kas ir sarkanā krāsā?” bērns: „Tomāts ir sarkans.” Skolotājs var dot dažādus uzdevumus, nosaukt tikai augļus, puķes, dārzeņus utt.

3.pielikums. Skaitāmpanti un pirkstiņrotaļas.

Uz sauli skatoties

*Gurķis, tikko piedzimis,
saka: Kaut gan vēl tāds īss,
spīd tur gurķis debesīs.*

*Viņam blakus jaunais tomāts:
Tas nav gurķis, tas ir domāts
tomāts.*

*Gāja garām tajā brīdī
gailis, vistas uzmanīdams:
Gurķi, gurķi, zaļā vāle,
tomāteļi, sārtais cāli,
tas tur augšā ir mans brālīs!
Vai tad nedzirdat, ha, hī,
kā viņš sauc kikerikī?
/Māris Čaklais/*

Divi redīsi

*–Brālīt, redīs,
ko tāds bēdīgs?*

*–Kā man nebūt bēdīgam?
Māte teica puikiņam:
Tādi skaisti redīsiņi,
griezīsim un ēdīsim!
/Māris Čaklais/*

Darbs

*Slapjā vagā kartupelis
Lūdz, lai ieliek grozā, –
Tas ir darbiņš melns.*

*Dobē kupla zemeņoga
Lūdz, lai ieceļ krūzītē, –
Tas ir darbiņš sārts.*

*Augstā plauktā milti lūdz,
Lai tos mīklā iejauc, –
Tas ir darbiņš balts.*

*Kūp uz šķīvja kartupelis,
Pienā grozās zemeņoga,
Rausis saldais acis bola–
Katrs darbs ir garšīgs.
/V. Ļūdēns/*

Zaķīša sapnis

Zaķītim bij sapnis jauks:
Apkārt– milzīgs kāpostlauks,
Vidū– sārti burkāniņi,
Tālāk–gurķi, salātiņi,
Biešu dobes, redīsiņi....
Šmuiks–šmauks! Kriuks– krauks!
Sapnis bija tiešām jauks.
/J. Osmanis/

Pirkstiņrotālas

Ķirbis, gurķi, pupiņa uz pirkstiem „skaita,”balles viesus
Dārzā balli rīkoja: uz pirkstgaliem apgriežas sev apkārt
Atnāk tomāts, dillītes,
Zirņi, bietes un vēl es! pieliek plaukstas pie krūtīm, norādot uz sevi

Skaitāmpanti

Pupa viena, otra pupa uz grīdas izber pupas, bērni ritmiski skandē tekstu un ritmā lasa
Cita resna, cita strupa, pupas, liek sauļā, ar rādītājpirkstu samaisa un ieber traukā, turpina
Viena pupa, otra pupa tik ilgi skandēt tekstu un lasīt pupas, kamēr visas salasītas
Kopā iznāk pupu zupa.

Pī, pī, pipari ritmiski sit plaukstas un skandē tekstu
Pabira pagaldē;
Ieskrēja pelīte,
Paoda piparu–pē!
(A.Tomkalne) osta, saviebjas–nē!

Latviešu tautasdziesmas.

Maza, maza meitenīte
Tek pa ceļu dziedādama-
Pupas ziedu limdraciņi,
Auzu skaru villainīte.

Burkāniņi, rācēntiņi

*Ievēlās Daugavā;
Mazi bērni noraudāja,
Vēderiņus kasīdami.*

*Pulciņā, pulciņā,
Bāleliņi pulciņā!
I bitītes medu nes,
Pulciņā strādādamas.*

*Tupenūt, tupenīti,
Kādi tavi ziedi bija?
Zili ziedi, balti ziedi,
Zaļi vara pakaviņi.*

*Miklas
Dzirdēt var, bet redzēt nevar;
Sajust var, bet noķert nevar. (vējš)
Viena pati galviņa, simts lakatiņu (kāposts)
Kas to izgērbj, tas gauži raud (sīpols)
Sarkans vīriņš, zaļa bārdiņa (burkāns)
Sarkans gailītis zemē, sekste ārā (biete)
Zaļa vistiņa dēj baltas oliņas (kartupelis)*

J. Peters

Kā stāda kartupeļus?

Kartupeļi ir tik garšīgi, tik miltaini un smaržīgi, ka daudzi tos ēd katru dienu. Vai tu zini, kā stāda kartupeļus?

Nu tā- izar tīrumā vagas, iesviež vagās mēslus un tad met iekšā kartupeļus. Aizar vagu ciet un gaida, gaida dienu, divas, trīs, gaida nedēļu, gaida divas, un skat- augsnes virspusē izspraucas pirmās lapiņas.

Ai, cik tie ir lieli godi- kartupeļi uzdīguši. Var dziesmiņas nodziedāt, var zemītei pateikties.

Sakāmpanti

*Cilvēks mācās, kamēr dzīvo.
Kas tālāk iet, tas vairāk zin.*

Drošam visi ceļi vaļā.

Bailēm lielas acis.

Ko dari, padari labi.

Didaktiskās rotaļas, rotaļas spēles

„Sakārto pareizi”

Bērniem tiek iedotas sagrieztas kartiņas, uz kartiņām ir dārzeņu attēli, bērniem jāsaliek no kartiņām dārzeni, jānosauc un jāpastāsta par dārzeņiem.

„Kas pazuda?”

Pedagoga noliek uz galda dažādus dārzeņus, liek pa vienam, bērni nosauc attiecīgo dārzeni, kad visi dārzeņi izlikti, bērni aizver acis, pedagogs noņem kādu no dārzeņiem, bērniem jāatmin, kāds dārzenis pazudis.

„Krāsu sarunas.”

Spēles dalībnieki stāv, vai sēž aplī. Pedagogs parāda krāsu, bērni nosauc krāsu un sākas pārrunas par tādas krāsas dārzeni, piemēram, „sarkans,” „tomāts” – pārrunā visu par „tomātu.” (sēklas, sēšana, stādīšana, ziedi utt.). Tā tiek izrunāts par katru dārzeni vairākās nodarbībās.

Pasakas

Rācenis

Latviešu tautas pasaka

Vectēvs iestādīja rāceni. Izauga rācenis diženi liels. Ņēmās vectēvs rāceni vilkt: velk atspēries– nedabū laukā. Paaicināja vectēvs vecmāmiņu. Vecmāmiņa velk vectētiņu, vectētiņš rāceni, velk atspērušies, nedabū laukā. Paaicināja vecmāmiņa mazmeitiņu. Mazmeitiņa velk vecmāmiņu, vecmāmiņa velk vectētiņu, vectētiņš velk rāceni–velk, velk nekā nedabū laukā. Pasauca mazmeitiņa sunīti Krancīti. Krancītis velk mazmeitiņu, mazmeitiņa velk vecmāmiņu, vecmāmiņa velk vectētiņu, vectētiņš velk rāceni–velk, velk nekā nedabū laukā. Pasauca Krancītis kaķīti. Kaķītis velk sunīti, sunīts velk mazmeitiņu, mazmeitiņa velk vecmāmiņu, vecmāmiņa velk vectētiņu, vectētiņš velk rāceni– velk, velk nekā nedabū laukā. Pasauca palīgā kaķītis pelīti. Pelīte velk kaķīti, kaķītis velk sunīti Krancīti, sunīts velk mazmeitiņu, mazmeitiņa velk vecmāmiņu, vecmāmiņa velk vectētiņu, vectētiņš velk rāceni–velk, velk atspērušies, rācenis laukā gan!

Pupa, salms un ogle

Teicējs: Reiz pupa, salms un ogle nosprieduši ceļot pa pasauli. Iedami tie nonākuši pie upītes.

Pupa: Bet, kā tikt pāri?

Salms: Es pārgulšos pāri upei, bet jūs ejiet pāri.

Teicējs: Iekrita ūdenī, ka nočūkstēja.

Pupa: (sāk smieties)Cik tas ir smieklīgi!

Teicējs: Pupa ļoti smējās, ka aiz smiekliem pārplīsa. Par laimi, tai vietai garām gāja skroderis.

Pupa: Skroderi, lūdzu, palīdzi man! Sašuj man pārplīsušo sānu!

Skroderis: Labi, bet man līdzī ir tikai melns diegs.

Teicējs: Tad ar to pašu arī sašuva skroderis pušumu. No tā laika pupai vienā galā melna svītra.

4.pielikums. Nodarbības konspekts.

Mēneša tēma. Dārzeni.

Mērķis: Vairāk iepazīt un izzināt dažādus ikdienā lietojamus dārzenus.

Uzdevumi:

- Veicināt bērnu runas prasmi attīstību, vārdu krājuma apjomu, stāstīt prasmi, pilnveidot domāšanu un atmiņu.
- Attīstīt prasmi dzirdēt, uztvert un saprast pieaugušā uzdevumus, jautājumus un pamudinājumus.
- Aktivizēt prasmi jautājumu uzdošanā, lai iegūtu vajadzīgo informāciju.
- Sniegt bērniem praktisku darbošanos, pētniecisko darbību, veicinot bērnu prasmi vērot, salīdzināt un izpausties.
- Sniegt zināšanas par dārzeniem, rosināt izteikt savu attieksmi par dārzeniem, to izmantošanu ikdienā.

Uzskates, darbošanās materiāli:

Dažādi dārzeni, augsne, plastmasas trauki, didaktiskie materiāli, materiāli zīmēšanai, aplicēšanai, veidošanai.

Rotaļnodarbības gaita.

Sasveicināšanās dziesma:

Labu rītu saka saule,
Labu rītu šalko vējš,
Labu rītu, labu rītu
Visiem vēlam arī mēs.

Pedagogs:

Pulkstenīti tiku, taku—
Paklausies, ko es tev saku:
Rītā labi skaļi zvani,
Tā kā pamodini mani
Lai ir diena gara, gara,
Mums daudz darba jāpadara.

Atbild uz jautājumiem.

Ko bērni dara no rīta, dienā, vakarā, naktī?

Bērni atbild uz jautājumiem.

No rīta mazgājās, tīra zobus.

Dienā ir bērnudārzā, spēlējas, mācās, staigā.

Vakarā spēlējas, skatās bērnu raidījumus televizorā, mazgājās, tīra zobus.

Naktī guļ.

Didaktiskā rotaļa „Sakārto pareizi!”

Kartiņas ar dažādām bērnu darbībām, bērni tās sakārto diennakts daļu secībā—rīts, diena, vakars, nakts.

Pirkstiņu rotaļa.

Mēs gājām, gājām, gājām, *Ar pirkstiņiem „tipina” pa ķermeni virzienā uz leju.*

Līdz aizgājām uz mājām;

Mēs nācām, nācām, nācām, *Ar pirkstiņiem „tipina” atpakaļ.*

Uz mājām atnācām!

(B.Brīce)

Ciemos ierodas –zaķis dārznieks –ar lielu grozu.

Sasveicinās ar bērniem, katrs bērns nosauc savu vārdu atbildot uz jautājumu:

Kā tevi sauc?

Mani sauc Anete.

Pēc iepazīšanās, apskata, kas ir grozā, nosauc dārzeņus un atbild uz jautājumiem.

Kā sauc dārzeņus, kāds tas ir pēc lieluma utt.?

Lietvārdi – kartupelis, burkāns, bieti, sīpols, ķiploks, redīss, kāposti.

Citi vārdi, frāzes—liels mazs, zaļš, garš, īss, izaug, iestāda, garšīgs, negaršīgs, stādi, augsne, ūdens, saknes.

Izņemtos dārzeņus bērni liek grozā, atbild uz jautājumiem veidojot stāstījumu?

Kas tas ir? *Tas ir kartupelis.utt.*

Kur tas aug?

Kādā krāsā, kādas formas, izmēra dārzeņi?

Nodarbības gaita.

Rīta aplis.

Sasveicināšanās dziesma ”Labu rītu” Kopīgi noskaidro laika apstākļus, nedēļas dienu, kā nokļuva pirmsskolas iestādē, ko redzēja pa ceļam uz pirmsskolas iestādi.

Runas vingrinājums

Lai nu ko, lai nu ko—

Kaut ko sīpols ļoti prot.
Ko tik ļoti, ko viņš prot.
Tuntuļoties, to viņš prot.

(J.Baltvilks)

Bērni paņem maisiņus, kuros ir sagrieztas kartiņas, jāsaliek pareizi dārzenis, jānosauc, jāpastāsta par attiecīgo dārzeni, ja grūtības pedagogs uzdod jautājumus, bērni atbild.

Ciemos ierodas –*zaķis dārznieks*– sasveicinās.

Zaķis: Es esmu jums kaut ko atnesis un nolīcis dabas stūrītī. Šodien gribu kopā ar jums darboties, bet pirms darbiņa uzsākšanas parotaļāsimies. Veidojam apli, kopā ar mani runāsim dzejolīti, vispirms es, tad visi kopā.

Kurš darbiņš labāks,

Kurš vairāk patīk,

Bērni, sadevušies rokās iet pa apli.

Vai tas, ko vieglāk padarīt,

Vai tas, kas jābeidz rīt.

Darbiņš nav ne mazs, ne sīks,

Apstājas, noliecas, pieceļas un rāda ar roku uz sevi.

Ja tik kādam vajadzīgs.

Zaķis uzaicina bērnus uz dabas stūrītī. Dabas stūrī liels grozs, bērniem jāuzmin, kas atrodas grozā.

Zaķis: Tas ir apaļš, var būt arī garens, tam ir mizas, tas ir veselīgs, to lieto pārtikā gatavojot ēdienus, kad mizo, tad bieži jāraud, jo kož acīs. Kas tas par dārzeni, ko vēl variet pastāstīt par to?

Bērni min, stāsta, atbild uz jautājumiem, piemēram, „Kāpēc sīpoli jālieto pārtikā?” „Pastāsti, kā sīpolus lieto tavā ģimenē ēst gatavošanā?”

Zaķis: Man ir liela, kaste, uzminiet, kas ir kastē? Tā ir vajadzīga visiem augiem, dāržeņiem, lai tie varētu augt? Bērni min, atbild uz jautājumiem? Kāpēc ir vajadzīga zeme, lai augtu augi? Ko augi saņem no zemes, lai augtu? Kas vēl nepieciešams, lai dāržeņi augtu un dotu ražu? (Par šiem un citiem jautājumiem ir pārrunāts, lasīts. Tiek pārbaudītas bērnu zināšanas, uztvere, sapratne).

Zaķis: Sīpoli ir, zeme ir, kas vēl ir nepieciešams, kas jādara, lai sīpoli varētu augt? (Bērni stāsta, ka vajag iestādīt, vajag saulīti, ūdeni).

Zaķis: Stādīsim sīpolus trauciņos. (Katrs bērns izvēlas trauciņu, darba rīkus zemes ņemšanai un bēršanai savā izvēlētajā trauciņā).

(Bērni ar smilšu lāpstīņām ieliek zemi savā traukā. Bērni salīdzina sīpolus un mēģina pastāstīt, kas kopīgs, kas atšķirīgs, nosaka krāsu – balts, dzeltens, brūns, zils, šķiro sīpolus pēc lieluma, lielajā grozā katram bērnam ir savs trauciņš ar sīpoliem. Mēģina sašķirot sīpolus

augošā kārtībā lietojot vārdus– liels, mazs. Kamēr bērni šķiro, pedagogs un „zaķis” izveido lielākus un mazākus caurumus traukos ar zemi) Bērni stāda lielākos lielākajos caurumos, mazākos mazākajos, piespiežot ar pirkstiņiem zemi ap sīpolu. Kad sīpoli sastādīti, tos aplaista un liek uz palodzes saulītē. Pārrunā, kāpēc jālaista, jāliek saulītē, ko augi saņem no saulītes, pedagogs savus sastādītos sīpolus, neaplaista un apsedz, tas tāpēc. Lai bērni ikdienā varētu vērot, kas notiek kā aug, kāpēc saulītē uz palodzes un aplaistīti aug ātrā, kas notiek, ja augiem trūkst ūdens, gaisma un saule. Mazgā rokas, un iet rotaļā.

Zaķis: Gribu zināt, cik jūs esat uzmanīgi, tāpēc manu rotaļu sauc „Burvju vārdiņš”, šoreiz tas būs vārdiņš „lūdzu.” Ja es saku vārdiņu „lūdzu”, tad jums jādara tas, ko es lieku. „Lūdzu sastājamies aplī?” „Lūdzu parādiet man rokas?”(bērni rāda).”Parādiet degunu?” (bērni nerāda). Pēc rotaļas „zaķis” uzaicina pamieļoties ar svaigi spiestu ķirbja sulu. Atvadās no bērniem.

IZZIŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs/ Diplomdarbs/Maģistra darbs (atbilstošo pasvītrot) izstrādāts

LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba autors: _____ Guna Anderšmite _____
(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba zinātniskais vadītājs:

_____ asoc. prof. Dr. Paed. Agrita Tauriņa _____
(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Darbs iesniegts LU Kuldīgas filiālē

Metodiķe _____ Jana Roze _____ . ____ . ____ . 20 ____ .
(paraksts) (paraksta atšifrējums) (datums)

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs/ Diplomdarbs/Maģistra darbs

Pārbaudījuma komisijas 20 ____ . gada _____ sēdē, protokola

Nr. _____

—

Vērtējums

(vērtējums ballēs)

(vērtējums vārdiem)

Valsts pārbaudījuma komisijas priekšsēdētājs

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds)

(paraksts)

GALVOJUMS

Es, Guna Anderšmite, apliecinu, ka bakalaura darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u. c. avoti norādīti literatūras u. c. avotu sarakstā.

Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u. c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autors Guna Anderšmite
(vārds, uzvārds) (paraksts)

Datums: 19.11.2020.